

Omvärldstrender 2016

– utmaningar och möjligheter
för försäkringsbranschen

Förord

Svensk Försäkring är försäkringsföretagens branschorganisation och arbetar för goda verksamhetsförutsättningar för försäkringsbranschen. Vi arbetar även med att öka kännedomen om privata försäkringars betydelse och de principer som försäkringar bygger på.

En viktig del i vårt arbete är att identifiera och analysera förändringar i vår omvärld. Det kan handla om trender, händelser och aktörer som har eller kan ha betydelse för försäkringsbranschen. En gång om året skriver vi en rapport med vår omvärldsanalys – Omvärldsbeskrivningen. Det är den rapporten som presenteras här.

Rapporten har inte ambitionen att ge en heltäckande beskrivning utan vi fokuserar på de frågor vi anser kan vara av störst betydelse för försäkringsbranschen och därmed för oss, såsom den politiska och ekonomiska utvecklingen (avsnitt 1) och utvecklingen på regleringsområdet (avsnitt 2).

I år har vi även valt att särskilt fokusera på områdena digitalisering (avsnitt 3) och hållbarhet (avsnitt 4). Digitalisering handlar inte längre bara om företagsintern rationalisering utan den medför också helt nya utmaningar och möjligheter för försäkringsbranschen bl.a. när det gäller distribution, rådgivning och nya risker. Hållbarhet har flyttat allt högre upp på regeringars och företags agendor. För försäkringsföretagen är hållbarhetsfrågor viktiga i såväl kapitalförvaltningen som i försäkringsverksamheten.

Stockholm i november 2015

Sara Bergström, Eva Erlandsson,
Lena Friman Blomgren, Kristina Ström Olsson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	7
1 DEN EKONOMISKA OCH POLITISKA UTVECKLINGEN	13
1.1 Konjunkturutvecklingen i Sverige och globalt	13
1.2 Livförsäkringsföretagen pressas av det låga ränteläget	19
1.3 Risk för spänningar i euroområdet	30
1.4 Investeringar för tillväxt och sysselsättning	33
1.5 Ökad politisk osäkerhet	37
2 REGLERINGSARBETET FORTSÄTTER	41
2.1 Försäkringsföretagen och kunderna	41
2.2 Rörelsereglering	50
2.3 Nästan i mål med redovisningsstandarder	53
2.4 Ökad skatt och uppgiftslämning	54
2.5 Rättssäkerheten får inte tummas på	56
3 DIGITALISERINGEN FÖRÄNDRAR ALLT	59
3.1 Funktionen i centrum	59
3.2 Informationsmängden ökar dramatiskt	60
3.3 Produktutveckling och distribution flyter ihop	63
3.4 Delningsekonomin	67
3.5 Nya behov av försäkring	70
3.6 Teknikneutral reglering	72
4 HÅLLBARHET VIKTIGT UR ETT FÖRSÄKRINGSPERSPEKTIV	77
4.1 Allmänt om hållbar utveckling	77
4.2 Försäkringsföretag och hållbarhet	80
4.3 Klimatutmaningarna kräver agerande	85
4.4 Välfärdens utmaningar	87
4.5 Långsiktigt sparande och hållbara pensioner	90

Sammanfattande slutsatser

Det låga ränteläget pressar försäkringsföretagen och oroar tillsynsmyndigheterna

Återhämtningen i svensk ekonomi fortsätter, men det finns betydande risker för såväl konjunkturutvecklingen som den politiska utvecklingen. Eurokrisen, en svagare utveckling i Kina och högt uppdrivna värden på finansiella tillgångar är några orosmoln. På politisk nivå finns flyktingkrisen, decemberöverenskommelsens fall, spänningar i euroområdet, och geopolitiska oroshärder i bl.a. mellanöstern och Ukraina.

Många länder befinner sig i dag i en historisk lågräntemiljö. Det låga ränteläget pressar försäkringsföretagen och oroar tillsynsmyndigheterna. I Sverige, liksom i många andra länder, har försäkringsföretagen börjat anpassa sitt produktutbud till det nya läget. Anpassningar sker genom att utfästelser för nya premier och avtal baseras på allt lägre antaganden om den framtida avkastningen. Det sker också en kontinuerlig övergång från traditionell försäkring till fondförsäkring. I vissa fall har försäkringsföretagen helt dragit sig ur marknaden för traditionell försäkring.

Den europeiska försäkrings- och tjänstepensionsmyndigheten (EIOPA) avser att under sommaren 2016 genomföra ett stresstest för de europeiska försäkringsföretagen där det låga ränteläget står i fokus. Även Finansinspektionen har, under våren 2015, intresserat sig för frågan och genomfört en temaundersökning av de svenska livförsäkringsföretagen. Resultatet kommer att presenteras i november 2015.

Det låga ränteläget har även fått EIOPA att ifrågasätta nivån på den långsiktiga jämviktsräntan (Ultimate Forward Rate, UFR) som används vid beräkningen av diskonteringsräntan i Solvens II. En ändring av denna skulle få betydande konsekvenser för värderingen av försäkringsföretagens skuldåtaganden, särskilt för livförsäkringsföretagen som generellt

sett har mycket långa åtaganden. EIOPA har för avsikt att remissbehandla frågan under 2016.

För försäkringsföretagen i de statsfinansiellt svaga euroländerna skulle det ha blivit en tuff omställning när Solvens II träder i kraft den 1 januari 2016 om det inte vore för de mycket långa övergångsbestämmelserna som företagen får tillämpa vid beräkningen av diskonteringsräntan och de försäkringstekniska avsättningarna. Eftersom statsobligationsräntorna i dessa länder är betydligt högre än i resten av EU, skulle en övergång till en diskonteringsränta som baseras på euroswapräntan i ett slag kunna öka värderingen på försäkringsföretagens åtaganden. Men oavsett övergångsbestämmelserna finns det en inneboende spänning i Solvens II-regelverket så länge de enskilda ländernas statsobligationsräntor rör sig i otakt med euroswapräntan. De europeiska försäkringsföretagen investerar ofta i inhemska statsobligationer och är därför känsliga för ändringar i den inhemska räntan. Det finns alltså en risk för att värdet på företagens tillgångar kan komma att minska utan att skulderna gör det om det skulle utbryta oro över ländernas kreditvärdighet med högre statsskuldräntor till följd.

EU-kommissionen har stort fokus på att få igång tillväxten i EU. Det har lett till en ny investeringsplan för Europa – den s.k. Junckerplanen – som innefattar en rad olika initiativ. En viktig del för försäkringsföretagen är handlingsplanen för att skapa en europeisk kapitalmarknadsunion (CMU). Planen inkluderar ett flertal regleringsinitiativ som bland annat handlar om värdepapperiseringar, säkerställda obligationer och investeringar i infrastruktur.

Reglering – kunderna i fokus

Åren efter finanskrisen har inneburit en stor mängd ny reglering på finansmarknadsområdet och mycket arbete pågår än. För försäkringsbranschen är det viktigt att regleringen är tydlig, förutsägbar och väl anpassad till försäkringsföretagens verksamhet. En grundförutsättning för det är att möjliga konsekvenser av nya regler är väl utredda så att reglerna får den effekt som är avsedd utan onödiga kostnader. För en ordnad anpassning till nya regler måste de också antas i god tid. I ett

högt uppdrivet regleringstempo är dessa nödvändiga förutsättningar inte alltid uppfyllda, vilket kan drabba företagen – och deras kunder – genom bland annat ökade kostnader.

Uteblivna och sena besked om Solvens II har försvårat anpassningen för försäkringsföretagen och det kan förväntas ta många år innan den numer detaljtunga regleringen har satt sig. I den viktiga frågan om hur tjänstepensionsverksamhet ska regleras är ovissheten dock total. Regeringens vägval här kan få stora effekter på tjänstepensionsmarknaden. Vidare är också frågan om provisioners vara eller inte vara av stor betydelse och kan påverka vilka försäljningskanaler som företagen kommer att använda.

Den snabba tekniska utvecklingen och globaliseringen medför nya utmaningar. Regleringen är inte alltid teknikneutral, med onödiga administrativa kostnader till följd för företagen. Att privatpersoner behandlar sina personliga uppgifter på nätet så att de blir allmänt tillgängliga ökar behovet av skydd för den personliga integriteten. Trots det behöver försäkringsföretagen kunna behandla personuppgifter för sin verksamhet och möjligheten till det måste beaktas vid reglering till skydd för personuppgifter.

Harmoniseringssträvandena inom EU går allt längre och begränsas inte längre till att få samma regler i alla länder utan syftar även till samma regler för olika typer av finansiella aktörer. Det kan ge positiva effekter för kunder och försäkringsföretagen men det innebär också att det inte alltid tas tillräcklig hänsyn till de olika marknadernas och aktörernas förutsättningar. Kraven blir också så detaljerade och överlappande att de inte alltid gagnar kunderna.

Möjligheter och hot med den ökade digitaliseringen

Med en ökad informationsmängd och nya verktyg för analys av stora datamängder skapas helt nya möjligheter för försäkringsbranschen. Försäkringsföretag kan exempelvis, genom att analysera mönster och trender, upptäcka och förhindra försäkringsbedrägerier.

Digitaliseringen leder till helt nya sätt att utveckla produkter och distributionskanaler. Konsumenterna blir mer delaktiga och det förs ofta fram att det är konsumenterna som driver den tekniska utvecklingen framåt och skapar ett förändringstryck på olika branscher. Det gäller även försäkring. Utvecklingen för med sig att försäkringsföretagen inte längre har full kontroll över den produktutveckling som sker på marknaden. Utvecklingen sker också snabbare och i någon mening på ett till synes mer eller mindre slumpmässigt och därmed svåröversägbart sätt. Det uppstår nya konkurrenter i nya skepnader, konkurrenter som lyckas identifiera vilande behov hos konsumenterna.

De stora datamängderna och nya produkter innebär samtidigt förändrade risker. I en digitaliserad värld är beroendet av data stort. Förlorad data innebär ett problem för verksamheten och data är sårbar för bedrägerier och hot liksom för mänskliga misstag. En annan sak är att digitaliseringen driver fram nya produkter och andra sätt att konsumera tjänster. Det innebär i sig nya risker och i vissa fall en ökad riskkoncentration.

För försäkringsbranschen innebär digitaliseringen krav på att snabbt kunna anpassa sig till det nya sättet att utveckla och distribuera försäkring. Det handlar om att hantera nya risker och att dra nytta av de stora fördelar som lång branschfarenhet och tillgången till stora datamängder tillsammans med effektiva analysverktyg ger. Det är även viktigt att verka för att regleringen inte utgör ett hinder för effektivisering, produktutveckling och innovation. Regelverket måste anpassas efter nya sätt att distribuera och konsumera försäkring, det måste vara teknikneutralt och förutsägbart.

Hållbarhet allt viktigare

Hållbarhet har flyttat allt högre upp på regeringars och företags agendor. Frågor om miljö, mänskliga rättigheter, sociala förhållanden och motverkande av korruption får en allt större plats. För försäkringsföretagen är hållbarhetsfrågor viktiga i såväl kapitalförvaltningen som i försäkringsverksamheten. Försäkringsföretagen förvaltar tillsammans mer än 4 000 miljarder kronor och skadeförsäkringsföretagen hanterar drygt 2 miljarder skadeärenden per år till en skadekostnad av cirka 50 miljarder

kronor. Försäkringsföretagens agerande i hållbarhetsfrågor spelar därför en viktig roll i samhället och bidrar till en långsiktigt hållbar utveckling.

Regeringen har i budgetpropositionen för 2016 föreslagit ett nytt mål för finansmarknadsområdet: att det finansiella systemet ska bidra till en hållbar utveckling. Regeringen presenterar tre initiativ som kan komma påverka försäkringsföretagen i deras roll som investerare. Det handlar om en mer hållbar fondmarknad genom exempelvis miljömärkta fonder, hur miljö- och klimatförändringar kan påverka den finansiella stabiliteten och om att underlätta kanaliseringen av privat kapital till klimatfinansiering.

I takt med att Sverige blir varmare och blötare och extrema väderhändelser som skyfall, värmeböljor och skogsbränder blir allt vanligare är det också viktigt för försäkringsbranschen att samhället anpassas till de klimatförändringar vi redan i dag märker av och de som vi inte kan förhindra i framtiden. Det är en förutsättning för att försäkringsbranschen även i fortsättningen ska kunna erbjuda ett gott skydd vid klimatrelaterade skador. För att uppnå det är det inte minst viktigt att frågor som ansvar och finansiering tydliggörs. Det behöver bli tydligt vilket departement som har övergripande ansvar för klimatanpassningsarbetet. Likaså behöver finansieringsansvaret tydliggöras och utformas så att det skapar incitament till klimatanpassningsåtgärder hos framför allt kommuner och enskilda fastighetsägare.

På områden som socialförsäkring och välfärd utgör privat och kollektivavtalad försäkring i dag ett viktigt komplement för långsiktigt hållbara trygghets- och välfärdssystem. Den demografiska utvecklingen i kombination med den snabba medicinteknologiska utvecklingen innebär en stor utmaning för välfärdssystemen att klara av att tillgodose och finansiera den vård och omsorg som kommer att efterfrågas i framtiden. Genom att skapa en effektiv incitamentsstruktur som verkar skadeförebyggande och motiverar till snabb återgång i arbete kan försäkringsbranschen bidra till att klara framtidens välfärd. Det måste dock bli tydligare vad som täcks inom ramen för det offentliga åtagandet och vad individen själv måste ta ansvar för.

Även på pensionsområdet fyller privat försäkring (tjänstepension och individuellt pensionssparande) en viktig roll. Många av de årskullar som får hela sin pension från det nya pensionssystemet kommer att få en allmän pension som understiger 50 procent av slutlönen. För de allra flesta är en så låg pension inte tillräcklig. Det är därför viktigt att politiker och enskilda ser såväl tjänstepensionen som det individuella sparandet som viktiga komplement till den allmänna pensionen och att försäkringsbranschens förutsättningar för att erbjuda produkter för långsiktigt sparande är goda.

1. Den ekonomiska och politiska utvecklingen

Återhämtningen i svensk ekonomi fortsätter. Men i omvärlden går stora delar av ekonomin fortfarande trögt. Det finns dessutom betydande risker som kan medföra en svagare konjunkturutveckling både i Sverige och internationellt. Den ekonomiska utvecklingen påverkar försäkringsföretagens lönsamhet både som försäkringsgivare och investerare.

1.1 Konjunkturutvecklingen i Sverige och globalt

1.1.1 Återhämtningen i världsekonomin går trögt

Den ekonomiska återhämtningen efter finanskrisen 2008–09 har på många håll i världen gått oväntat trögt. Men nu tycks allt fler bedömare vara överens om att en bredare återhämtning är på väg. Enligt Konjunkturinstitutets bedömning väntas den globala BNP-tillväxten 2016 bli 3,8 procent.¹

Konjunkturutvecklingen ser dock olika ut i olika delar i världen. Det är främst i OECD-området som återhämtningen sker, medan utvecklingen i tillväxtländerna går fortsatt trögt, se diagram 1. Men även inom OECD-området skiljer sig utvecklingen åt. De länder som har starkast återhämtning är USA, Tyskland, Storbritannien och Spanien, medan stora delar av euroområdet fortfarande utvecklas svagt.

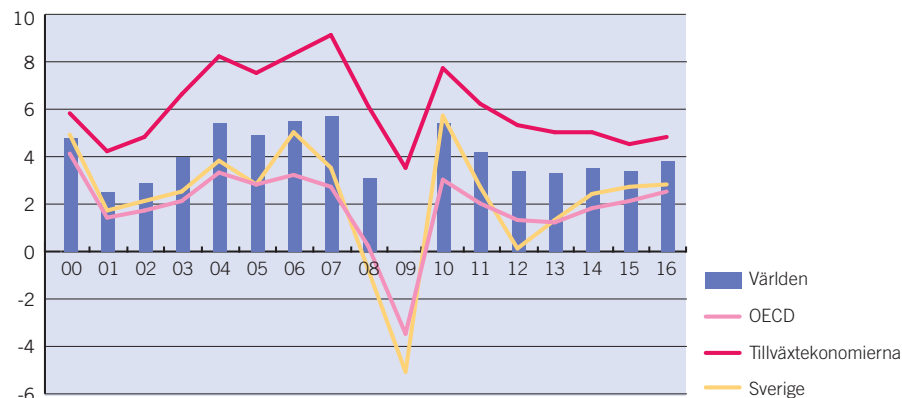
Bland tillväxtekonomierna är många länder råvaruexportörer och har därför påverkats negativt av fallande olje- och råvarupriser. Särskilt i Ryssland och Brasilien har utvecklingen varit svag de senaste åren. Ryssland har även drabbats hårt av de pågående ekonomiska sanktionerna mot landet. Även i Kina och andra delar av Asien har tillväxten bromsat in. I Kina är orsaken främst fallande investeringar i byggbranschen, men även en anpassning till strukturella faktorer som en

¹ Konjunkturinstitutet, *Konjunkturläget*, augusti 2015.

minskad arbetsstyrka och slutet på omställningen från jordbruks-ekonomi till industriell ekonomi.

Diagram 1. BNP i världen, OECD, tillväxtekonomierna och Sverige, 2000–2016

Procentuell förändring, fasta priser

Anm. 1: Siffrorna för 2015 och 2016 är prognos.

Anm. 2: Tillväxtekonomierna definieras som länder som inte är medlemmar i OECD.

Källa: Konjunkturinstitutet, *Konjunkturläget*, aug 2015

1.1.2 Sverige går starkt

Svensk ekonomi har klarat sig förhållandevis väl genom krisen. Även om BNP-tillväxten har varit blygsam under ett antal år, så har återhämtningen varit stadigt positiv sedan 2012. Under 2015 och 2016 väntas ekonomin få ytterligare draghjälp av den investeringsledda konjunkturuppgången i OECD-länderna. Detta, tillsammans med den svaga kronkursen, väntas öka den svenska exporten, vilken är en viktig drivkraft för den svenska tillväxten. Sammantaget väntas BNP växa med cirka tre procent både 2015 och 2016.² Se diagram 1.

² Konjunkturinstitutet, *Konjunkturläget*, augusti 2015.

Till följd av konjunkturförbättringen väntas även sysselsättningen öka de kommande åren. Men eftersom arbetskraften också ökar, bland annat till följd av den stora invandringen, faller arbetslösheten endast långsamt tillbaka. Detta är en motgång för regeringen som har som mål att arbetslösheten ska bli den lägsta i EU till 2020. Arbetslösheten väntas uppgå till cirka 7,5 procent i slutet av 2016, vilket kan jämföras med Tysklands nuvarande nivå på 4,7 procent.³

Inflationstrycket i Sverige har de senaste åren varit lågt. Prisutvecklingen har hållits tillbaka av den svaga konjunkturen i omvärlden och fallande olje- och råvarupriser. Även den inhemska inflationen har utvecklats svagt till följd av det svaga efterfrågeläget, som har inneburit lägre löneökningar och svårigheter för företagen att föra över prisökningar till konsumenterna. Riksbanken har svarat på det låga inflationstrycket med sänkningar av reporäntan ända ner till negativa tal (-0,35 procent i skrivande stund⁴), samt omfattande köp av statsobligationer⁵. Detta har lett till att kronan har försvagats under 2015 och importpriserna har ökat. Därigenom tycks inflationen nu ha bottnat och kan eventuellt vara på väg upp igen. Trots det tror Konjunkturinstitutet att det dröjer ända fram till 2018 innan den underliggande inflationen (mätt som KPIF⁶) når upp till målet på två procent.

1.1.3 Risker för en svagare konjunkturutveckling

Det finns en rad orosmoln som skulle kunna påverka konjunkturutvecklingen negativt. De mest betydande riskerna är att utvecklingen i

³ Eurostat, juli 2015.

⁴ November 2015.

⁵ Riksbanken påbörjade sina köp av nominella statsobligationer i februari 2015. Därefter har programmet utökats vid fyra tillfällen. Sammantaget väntas Riksbankens köp komma att uppgå till 200 miljarder kronor vid halvårsskiftet 2016. Det motsvarar 34 procent av den utestående volymen av nominella statsobligationer i svenska kronor. Det kan jämföras med ECB:s köp som väntas uppgå till 7 procent av den utestående stocken nominella statsobligationer i euro.

⁶ KPIF är konsumentprisindex (KPI) med fast ränta. Det används för att ta bort effekten av förändrade räntesatser från KPI och därmed ge ett mått på den underliggande inflationen.

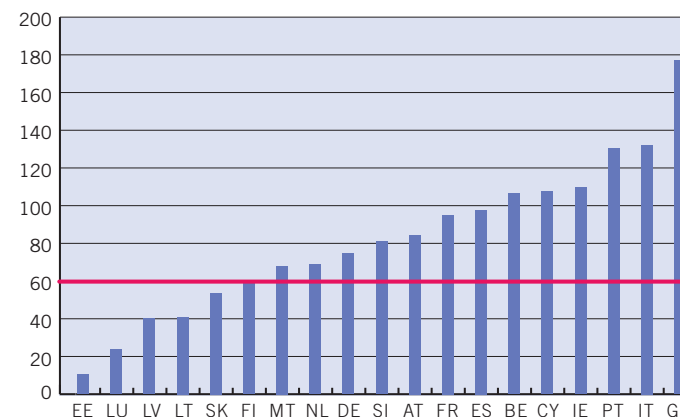
euroområdet och i Kina blir svagare än väntat, eller att en hastig korriger-
ing av de högt upptrissade tillgångspriserna leder till finansiell oro och
instabilitet.

Svagare utveckling i euroområdet

Euroområdet har långsamt börjat återhämta sig efter finanskrisen och
den efterföljande statsskuldskrisen. Utvecklingen där är viktig för
svensk ekonomi eftersom det är Sveriges viktigaste exportmarknad.
Det finns dock en risk att den ekonomiska utvecklingen i euroområdet
blir svagare än väntat. Ett flertal länder har fortfarande problem med
konkurrenskraften genom ett alltför högt kostnadsläge i industrin. Det
skapar osäkerhet om den framtida tillväxten.

Dessutom är skuldsättningen i hushållssektorn och den offentliga sek-
torn fortfarande hög i många länder, vilket kan försvåra möjligheterna
till inhemsk tillväxt i form av ökad privat och offentlig konsumtion.
Som framgår av diagram 2 bryter en majoritet av euroländerna redan
mot EU:s stabilitets- och tillväxtpakt, som föreskriver att den offentliga
sektorns konsoliderade bruttoskuld inte får överstiga 60 procent av BNP.
I ett sådant läge är det svårt att bedriva expansiv finanspolitik för att få
fart på tillväxten.

Diagram 2. Offentliga sektorns konsoliderade bruttoskuld i euroområdet, 2014
Maastrichtskuld, procent av BNP

Källa: Eurostat

Störst risk för bakslag finns i de länder som har haft stödprogram för
att komma tillrätta med sina offentliga finanser, dvs. Grekland, Irland,
Portugal och Spanien. Men även Italien har en del problem som påmin-
ner om de övriga ländernas, inte minst en hög offentlig skuldkvot. Det
finns skäl att misstänka att trycket att genomföra reformer i dessa länder
har minskat sedan ECB påbörjade sitt obligationsuppköpsprogram i
mars 2015 och därmed pressade ned statsobligationsräntorna till histo-
riskt låga nivåer.

För grekisk del var det oerhört turbulent under sommaren 2015 då
Grekland och EU-länderna skulle förhandla fram ett tredje stödprogram.
Efter svåra och mycket långdragna förhandlingar där betydande reform-
krav ställdes på Grekland nåddes slutligen en principöverenskommelse
i augusti om ett nytt stödpaket på 86 miljarder euro. Flera bedömare,
 däribland IMF, menar dock att stödprogrammet inte är tillräckligt och
att det krävs betydande skuldavskrivningar för att Grekland ska kunna
återhämta sig. Detta har dock EU-länderna ställt sig avvisande till och
det kan dröja ett bra tag innan de är beredda att diskutera frågan igen.

Mycket talar för att Greklandsdramat är långt ifrån över och att hotet om en Grexit ännu inte är avvärt.

En annan osäkerhetsfaktor i EU är Storbritanniens potentiella hot om att lämna unionen eller åtminstone få omförhandla landets medlemskap. Se vidare om detta i avsnitt 1.5.

Svagare utveckling i Kina

Tillväxten i Kina har avtagit de senaste åren. Det beror delvis på den pågående strukturovandlingen i Kina. Den kinesiska ekonomin har mognat och produktivitetstillväxten och avkastningen på kapital har avtagit. Därtill håller arbetskraften på att minska som en följd av den tidigare mycket strikta ettbarnspolitiken. Frågan är hur Kina kommer att klara omvandlingen från en exportdriven ekonomi med mycket höga nivåer av investeringar till en ekonomi där tillväxten ska drivas även av privat konsumtion.

Det finns en betydande risk för att anpassningen kommer sluta med en hårdlandning och därmed en betydligt svagare konjunkturutveckling. Även om detta i sig inte skulle få en avgörande betydelse för den svenska ekonomin, så skulle en hårdlandning kunna få spridningseffekter i resten av världen. Kina är världens näst största ekonomi och den näst största importören. En hårdlandning i Kina skulle därför få en avgörande effekt på den globala tillväxten. Modellberäkningar visar att ett hårdlandningsscenario i Kina skulle kunna reducera global BNP-tillväxt med cirka en halv procentenhet.⁷

Hög värdering av finansiella tillgångar kan leda till prisfall

Den mycket expansiva penningpolitiken i Sverige och omvärlden – med låga styrräntor och omfattande köp av statspapper – har bidragit till att driva ned statsobligationsräntorna till historiskt låga nivåer. Detta har lett till att priserna på mer riskfyllda tillgångar, som aktier och kreditobligationer, har stigit. Nu börjar allt fler tala om en tillgångsbubbla.

⁷ Deutsche Bundesbank, *Monthly Report*, July 2015.

Om priserna på finansiella tillgångar faller tillbaka kan detta dämpa tillväxten i investeringar och privat konsumtion, eftersom hushåll och företag får lägre finansiell förmögenhet och en mer pessimistisk framtidstro. Om priserna faller hastigt och under mindre kontrollerade former kan det dessutom utlösa betydande oro på de finansiella marknaderna, vilket skulle kunna få spridningseffekter i det finansiella systemet. Detta skulle kunna försämra de svenska bankernas och företagens finansieringsmöjligheter, vilket ytterligare skulle spåda på nedgången.

I Sverige finns även en betydande oro för att bostadsmarknaden är övervärderad och att prisbubblan en dag kommer att spricka. Sedan 2005 har bostadspriserna fördubblats. Prisuppgången drivs på av en illa fungerande bostadsmarknad och de extremt låga räntenivåerna. En sänkning i bostadsmarknaden skulle förmodligen påverka den privata konsumtionen negativt. Det är dock svårt att säga vilka spridningseffekter en sådan utveckling skulle få och i vilken mån den skulle påverka den finansiella stabiliteten.

1.2 Livförsäkringsföretagen pressas av det låga ränteläget

1.2.1 Försäkringsföretagens placeringstillgångar

Den ekonomiska utvecklingen påverkar försäkringsföretagen i deras roll som kapitalförvaltare, men även genom att räntenivån påverkar värderingen av deras åtaganden. Försäkringsföretagen förvaltar betydande summor för sina kunders räkning. Vid halvårsskiftet 2015 uppgick försäkringsföretagens placeringstillgångar till 4 061 miljarder kronor⁸, vilket är mer än hela Sveriges BNP 2014.⁹ Den stora merparten av kapitalet – 3 540 miljarder kronor – förvaltas av livförsäkringsföretagen. Resten – 521 miljarder kronor – förvaltas av skadeförsäkringsföretagen.

En stor del av placeringstillgångarna är investerade i aktier och räntebärande värdepapper. Vid halvårsskiftet 2015 hade *livförsäkringsföretagen*

⁸ Statistiska Centralbyrån, *Finansmarknadsstatistiken*, aug. 2015.

⁹ År 2014 uppgick Sveriges BNP till 3 918 miljarder kronor.

58 procent av tillgångarna placerade i aktier eller investeringsfonder och 34 procent i obligationer och andra räntebärande tillgångar. För skadeförsäkringsföretagen var motsvarande siffror 38 procent i aktier och 48 procent i obligationer. Resten – 8 procent för livförsäkringsföretagen och 14 procent för skadeförsäkringsföretagen – var investerat i främst byggnader och mark, men även i korta ränteplaceringar, repor och derivat.

För att förstå vilka finansiella risker som livförsäkringsföretagen är exponerade mot räcker det dock inte med att titta på de totala placerings-tillgångarna. För livförsäkringsföretagen måste vi exkludera fond- och depåförsäkring eftersom den finansiella risken i dessa försäkringar bärs av försäkringstagarna själva och inte av företagen. Det är bara för traditionell försäkring som livförsäkringsföretagen bär den finansiella risken och bestämmer hur tillgångarna ska vara placerade.

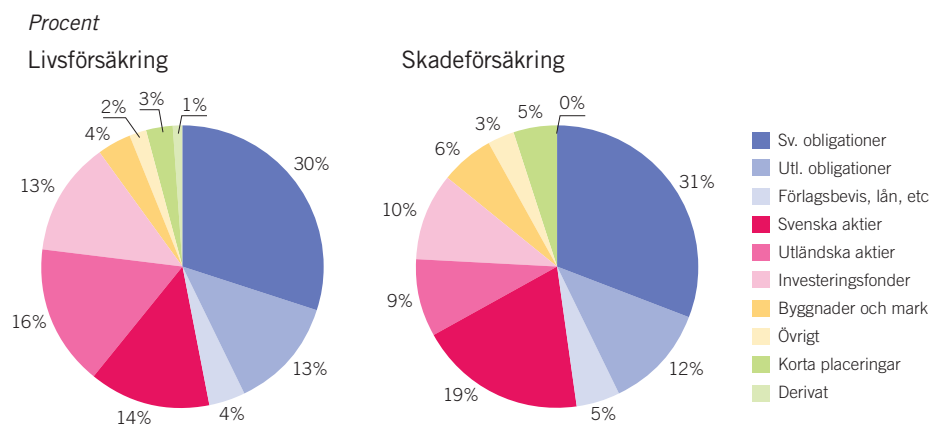
Fondförsäkring utgjorde vid halvårsskiftet 2015 cirka 23 procent av livförsäkringsföretagens totala tillgångar och depåförsäkring knappt 5 procent.¹⁰ Exkluderar vi dessa försäkringar, där tillgångarna främst är investerade i aktier, ser vi att 42 procent av livförsäkringsföretagens tillgångar är placerade i aktier och investeringsfonder och 47 procent i obligationer och andra räntebärande tillgångar.¹¹ Resten av livförsäkringsföretagens tillgångar – 10 procent – är investerade i byggnader och mark, korta ränteplaceringar, repor och derivat. Se diagram 3 för en bild på livförsäkrings- och skadeförsäkringsföretagens placeringstillgångar, exkl. fond- och depåförsäkring.¹²

¹⁰ Statistiska Centralbyrån, *Finansmarknadsstatistiken*, aug. 2015 och egna beräkningar utifrån Finansinspektionens underliggande blanketter.

¹¹ Det kan alltså jämföras med fördelningen i de totala tillgångarna som är 58 procent aktier och 34 procent obligationer.

¹² I diagrammet har tillgångarna i fondförsäkring dragits från tillgångsslaget ”investeringsfonder”. För depåförsäkring har tillgångarna dragits med lika delar från tillgångsslagen ”svenska aktier”, ”utländska aktier” och ”investeringsfonder”, eftersom vi inte vet den exakta fördelningen.

Diagram 3. Liv- och skadeförsäkringsföretagens placeringstillgångar (exkl. fond- och depåförsäkring), 2015 kv. 2

Anm. 1: I ”Byggnader och mark” ingår helägda fastighetbolag.

Anm. 2: Av livförsäkringsföretagens svenska obligationsinnehav är 32 procent statsobligationer, 59 procent säkerställda bostadsobligationer och 9 procent övriga kreditobligationer.¹³ Motsvarande siffror för skadeförsäkringsföretagen är 43, 44 respektive 13 procent.

Källa: SCB

Som framgår av diagram 3 utgörs de största egna finansiella riskerna för både liv- och skadeförsäkringsföretagen av aktie- och ränterisk. Aktierisken består i att priset på aktier kan falla och att aktieinnehaven därmed minskar i värde. Ränterisken består i att räntan kan gå upp och att obligationsinnehaven därmed minskar i värde.

Men ränterisken är mer komplicerad än så eftersom en ränteändring påverkar även skuldsidan hos ett försäkringsföretag. Skulderna påverkas genom att försäkringsföretagens åtaganden måste nuvärdesberäknas och att detta görs med hjälp av en diskonteringsräntekurva som bygger på statsobligationsräntorna.

¹³ För enkelhetens skull skriver vi ”säkerställda bostadsobligationer”, ”statsobligationer” och ”övriga kreditobligationer”. Men egentligen avses ”obligationer utgivna av banker och bostadsinstitut”, ”obligationer utgivna av stat, kommun och landsting” och ”obligationer utgivna av övriga emittenter”.

Nettoeffekten för ett företag – eller förändringen i solvensnivå – beror på hur väl räntetillgångar och skulder är matchade med varandra. Det handlar dels om hur stora räntetillgångarna och skulderna är i förhållande till varandra, dels om vilken löptid de har. Men det handlar också om huruvida tillgångar och skulder påverkas av samma ränta eller ej. En investering i t.ex. tyska statspapper eller svenska bostadsobligationer påverkas inte av en ändring i den svenska statsobligationsräntan, även om enskilda räntor självfallet har en tendens att samvariera.

En genomlysning av försäkringsföretagens obligationsinnehav visar att företagen investerar i både svenska och utländska obligationer. Av livförsäkringsföretagens svenska innehav är 59 procent placerade i säkerställda bostadsobligationer, 32 procent i statsobligationer och 9 procent i andra kreditobligationer.¹⁴ Motsvarande siffror för skadeförsäkringsföretagen är 44, 43 och 13 procent.

Försäkringsföretagen använder sig dessutom i många fall av ränteswappar för att matcha ränterisken på skuldsidan. Det ger en mer effektiv riskhantering och är dessutom i många fall nödvändigt eftersom utbudet av obligationer i svenska kronor med längre löptider är begränsat.

1.2.2 Tillsynsmyndigheterna oroas av det låga ränteläget

Det låga ränteläget i Sverige och omvärlden är en källa till betydande oro hos tillsynsmyndigheterna. I Sverige, liksom i EU, har räntan fallit nästan trendmässigt sedan början av 1990-talet. Men sedan finanskrisens utbrott 2008 har räntan pressats ner till nära noll eller till och med negativa nivåer för vissa löptider. I skrivande stund¹⁵ handlas både den tvååriga och den femåriga statsobligationen till negativ ränta.

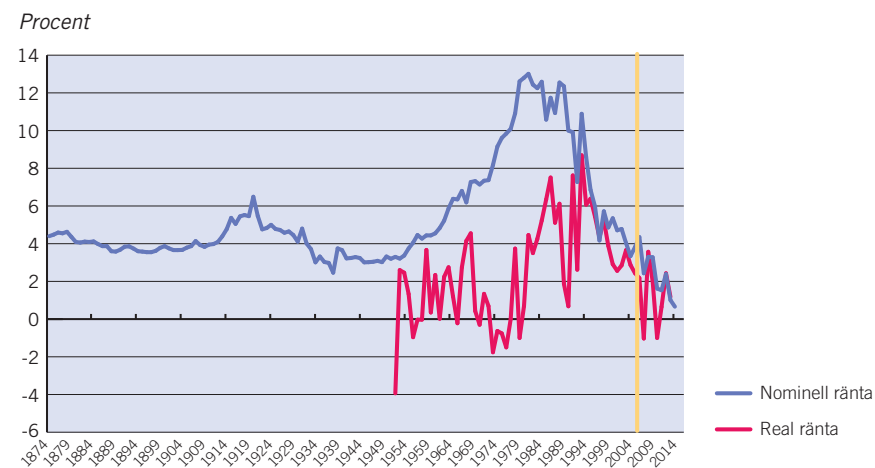
Av diagram 4 framgår hur den svenska långa nominella statsobligationsräntan har utvecklats sedan slutet av 1800-talet. Det ger perspektiv på både hur extremt låga räntenivåer det är som vi upplever nu, men visar även på att det högränteläge som rådde mellan 1975 och 1995, med

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Oktober 2015.

räntor på över åtta procent, också var ett extremläge ur ett historiskt perspektiv. Det kan också vara intressant att notera att den reala räntan har varit betydligt mer stabil över tid jämfört med den nominella. I diagrammet visas den reala räntan (nominell ränta justerad för inflation) från 1952 och framåt.

Diagram 4. Ränteutvecklingen, nominellt och realt, 1874-oktober 2015

Källa: Riksbanken^{16, 17}

Det som oroar tillsynsmyndigheterna är dels hur försäkringsföretagens solvenssituation påverkas vid fallande marknadsräntor, dels hur företagen ska kunna generera tillräcklig avkastning för att möta sina framtida åtaganden om den nuvarande lågräntemiljön permanentas.¹⁸ Som fram-

¹⁶ Daniel Waldenström (2014), *Swedish stock and bond returns, 1856–2012*, samt Rodney Edvinsson and Johan Söderberg (2010), *The evolution of Swedish consumer prices 1290–2008*, i *Historical Monetary and Financial Statistics for Sweden, Volume I* respektive *II* (eds. Rodney Edvinsson, Tor Jacobson and Daniel Waldenström), Sveriges Riksbank and Ekerlids.

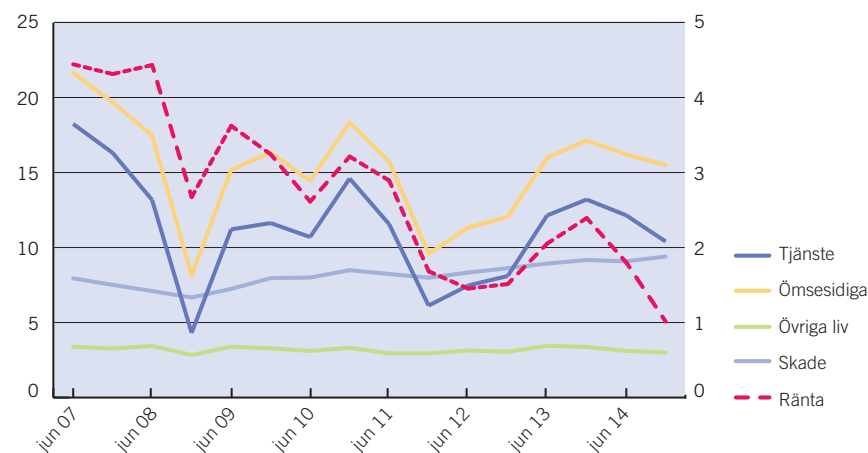
¹⁷ Data har länkats ihop av författaren från olika källor. För perioden 1950–1982 används statsobligationer med omkring 10 års löptid. Från januari 1983 används den 10-åriga statsobligationsräntan.

¹⁸ Finansinspektionen, *Tillsyn av försäkringsföretagen*, 27 maj 2015 och *Stabiliteten i det finansiella systemet*, 9 juni 2015.

går av diagram 5 är det främst tjänstepensionskassorna och de ömsesidiga livförsäkringsföretagens solvenskvot som försämras när räntan faller, medan skadeförsäkringsföretagens solvenskvot varit relativt stabil under perioden.¹⁹ Det beror på att livförsäkringsföretagen generellt sett har längre åtaganden än skadeförsäkringsföretagen, även om viss skadeförsäkring också kan bestå av långa åtaganden som t.ex. olika typer av livräntor. Ett långt åtagande är alltid mer känsligt än ett kort åtagande på grund av ränta-på-ränta-effekten vid diskonteringen. Det är framför allt livförsäkringsföretagens stora bestånd av traditionella försäkringar med finansiella garantier som påverkas.

Diagram 5. Ränteutvecklingen och försäkringsföretagens solvenskvot, juni 2007– dec 2014

Solvenskvot vänster axel, procent höger axel

Anm.: 10-årig svensk statsobligationsränta, höger axel.

Källa: Finansinspektionen och Riksbanken

¹⁹ Solvenskvoten mäter hur stor *kapitalbasen* är i förhållande till *kapitalkravet*. Kapitalbas och kapitalkrav är reglerade i lag och Finansinspektionen ska ha tillsyn över att lagkravet är uppfyllt, dvs. att kapitalbasen är större än kapitalkravet (solvenskvoten måste vara större än 1).

Om livförsäkringsföretagens solvenssituation försämras kan de tvingas att göra omallokeringar i sina tillgångsportföljer för att minska den finansiella risken. Företagen kan då exempelvis sälja aktier och köpa räntebärande tillgångar i stället. Eftersom företagen i många fall förvaltar stora tillgångsmassor kan sådana omfördelningar komma att förstärka prisrörelserna på aktie- och räntemarknaden, vilket i sin tur kan försämra företagens solvenssituation ytterligare. Det senare inträffade t.ex. sommaren 2012 i Sverige, vilket fick Finansinspektionen att införa ett tillfälligt golv för diskonteringsräntan i syfte att hejda de procykliska rörelserna på marknaden.²⁰ Beslutet fick ett omedelbart genomslag på ränteutvecklingen utan att golvet någonsin behövde utnyttjas.

Den 31 december 2013 införde Finansinspektionen en ny modell för att beräkna diskonteringsräntan.²¹ I och med detta har risken för denna typ av regeldriven procyklikalitet minskat. Den nya modellen bygger bara delvis på statsobligationsräntorna. I stället antas den långa änden av diskonteringsräntekurvan konvergera mot en slags jämviktsränta som för närvarande är satt till 4,2 procent. Det gör att diskonteringsräntan blir mer stabil i den långa änden av kurvan och att nuvärdet på företagens framtida åtaganden inte varierar lika mycket över tid.

Den 1 januari 2016 träder Solvens II i kraft och då kommer modellen för att beräkna diskonteringsräntan att ändras igen. Den nuvarande modellen skiljer sig emellertid inte så mycket från beräkningsmodellen i Solvens II, även om det finns vissa olikheter. En skillnad är t.ex. att diskonteringsräntan inte kan bli negativ i den nuvarande modellen, medan detta är fullt möjligt i Solvens II. Det innebär – allt annat lika – att värdet på försäkringsföretagens åtaganden kommer att öka något när Solvens II träder i kraft vid årsskiftet. Den samlade effekten av Solvens II på företagens finansiella ställning är dock svår att bedöma, bl.a. kan ändringar i diskonteringsräntan komma att uppvägas av andra ändringar som går åt motsatt håll.

²⁰ www.fi.se/Tillsyn/Skrivelser/Listan/Beslut-om-tillfalligt-golv-for-diskonteringsrantan.

²¹ www.fi.se/Regler/FIs-forfattningar/Samtliga-forfattningar/201323.

1.2.3 Nytt europeiskt stresstest och temaundersökning av Finansinspektionen

Under 2014 genomförde den europeiska försäkrings- och tjänstepensionsmyndigheten (EIOPA) stresstester för att pröva motståndskraften hos de europeiska försäkringsföretagen utifrån det kommande Solvens II-regelverket. Stresstesterna handlade om hur väl företagen kunde stå emot stressade situationer för såväl marknads- som försäkringsrisker. I ett särskilt scenario testades hur väl företagen kunde hantera ett långvarigt lågränteläge (det s.k. Japanscenariet). Resultatet visade att de delta-gande svenska försäkringsföretagen står relativt väl rustade för kraven i Solvens II-regelverket och att flertalet företag kan hantera ett långvarigt lågränteläge.²²

EIOPA kommer under sommaren 2016 att genomföra ett nytt stresstest för de europeiska försäkringsföretagen.²³ Även då väntas det låga ränteläget stå i fokus. EIOPA kan även komma att pröva ett scenario med fallande räntor och ökade kreditspreadar, även kallat ”double hit-scenariot”.

Även Finansinspektionen har under våren 2015 intresserat sig för frågan om hur de svenska livförsäkringsföretagen påverkas av ett långvarigt lågränteläge. I en temaundersökning av de större svenska livförsäkringsföretagen vill Finansinspektionen dels bedöma de ekonomiska riskerna till följd av en långvarig lågräntemiljö, dels utvärdera företagens hantering, kontroll och rapportering av dessa risker.²⁴ Resultaten väntas presenteras i en publik rapport i november 2015.²⁵

1.2.4 Försäkringsföretagen anpassar sitt produktutbud

De allt lägre marknadsräntorna har fått de svenska livförsäkringsföretagen att anpassa sina produkter genom att utfästelser för nya premier och

²² Finansinspektionen, *Tillsynen av försäkringsföretagen*, 27 maj 2015.

²³ EIOPA, *EIOPA Multi-Annual Work Programme 2015 2017*, EIOPA-BoS-14/109, 29 September 2014.

²⁴ www.fi.se/upload/43_Utredningar/80_Presentationer/Fi-forum/2015/fi-forum-tillsynen-av-forsakringsforetagen-27maj2.pdf.

²⁵ Intervju med Åsa Larsson, verksamhetsområdeschef för Försäkring på Finansinspektionen. Pensioner och Förmåner, 2015-10-08.

avtal har baserats på allt lägre antaganden om den framtida avkastningen. Företagen erbjuder även i högre grad än tidigare fondförsäkring och depåförsäkring, där försäkringstagarna själva bär den finansiella risken. Vissa bolag har helt slutat att teckna nya avtal för traditionell försäkring.

Även i andra länder i EU har försäkringsföretagen börjat anpassa såväl sitt produktutbud som sin kapitalförvaltning för att möta de utmaningar som den nuvarande lågräntemiljön och införandet av Solvens II innebär. I Danmark var företagen tidigt ute med att anpassa sig, vilket berodde på att den danska tillsynsmyndigheten redan i början av 2000-talet införde ett Solvens II-liknande trafikljussystem. I dag har de danska försäkringsföretagen helt slutat att producera traditionella försäkringar med finansiella garantier.²⁶

En liknande utveckling syns också i Tyskland. Under sommaren 2015 meddelade den tyska försäkringsgruppen Talanx – en av Europas största försäkringsgrupper – att de kommer att dra sig ur marknaden för traditionell försäkring. Enligt företrädare för bolaget är det bara en tidsfråga innan fler företag följer efter.²⁷ Samma mönster kan skönjas överlag i EU enligt kapitalförvaltaren PIMCO, som går så långt att den dödförklarar den traditionella försäkringen som produkt.²⁸ Enligt bolaget är det inte längre möjligt att erbjuda traditionella försäkringar med attraktiv avkastning till kund. I stället syns en ökad övergång till fondförsäkring och olika typer av hybridlösningar.

Även i kapitalförvaltningen har de europeiska bolagen börjat anpassa sig till det nya läget. Från att ha investerat i främst inhemska räntepapper, har bolagen nu i allt högre utsträckning börjat investera i globala räntepapper, men även i alternativa investeringar som t.ex. fastigheter, private equity och infrastruktur.²⁹ Det är dock främst nya investeringar som

²⁶ Jan Parner, Deputy Director General, Finanstilsynet och Member of the Management Board, EIOPA, på Insurance Risk Nordics, 4 juni 2015.

²⁷ Insurance Risk, *Talanx Q&A: We won't be the last to exit traditional guarantees*, 7 aug. 2015.

²⁸ Matthieu Louanges, *Is the European Insurance Sector in a State of Emergency?*, June 2015, PIMCO.

²⁹ Ibid.

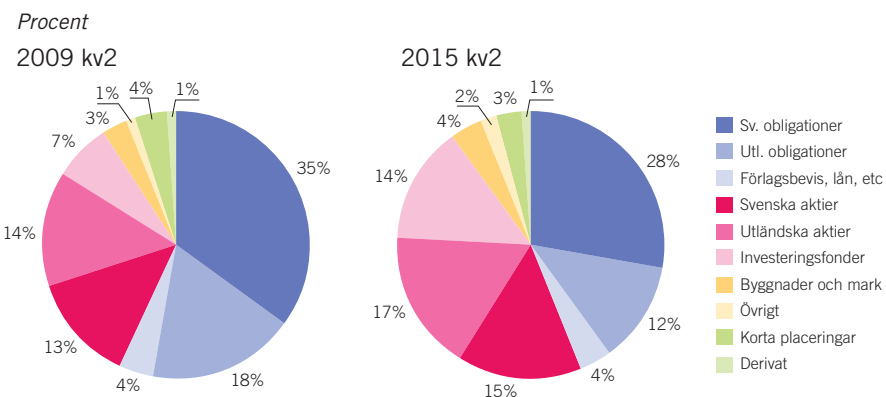
styrts åt det hållet. Än så länge har bolagen inte gjort några större omallokeringar av de befintliga innehaven av statspapper och säkerställda obligationer.

För svensk del kan vi konstatera att både livförsäkrings- och skadeförsäkringsföretagen har ökat andelen riskfyllda tillgångar sedan halvårsskiftet 2009, se diagram 6 och 7. Livförsäkringsföretagen har ökat aktieinnehaven, inkl. investeringsfonder, från 34 till 46 procent och minskat obligationsinnehaven och andra räntebärande tillgångar från 57 till 44 procent³⁰. Skadeförsäkringsföretagen har ökat aktieinnehaven, inkl. investeringsfonder, från 27 till 38 procent och minskat obligationsinnehaven och andra räntebärande tillgångar från 60 till 48 procent. Fastighetsinnehaven har ökat med ungefär en procentenhet för både liv- och skadeförsäkring.

Om dessa portföljomallokeringar är en effekt av de sjunkande räntorna är dock svårt att säga. År 2009 var mitt under brinnande finanskris och försäkringsföretagen kan ha dragit ned på risken i portföljerna av den anledningen. Omallokeringarna kan alltså vara en återgång till det normala, snarare än en följd av sjunkande räntor. Tyvärr kan vi inte gå tillbaka längre i tiden för att undersöka detta, eftersom datainsamlingen ändrades 2009 vilket innebär att data före och efter kvartal två 2009 inte fullt ut är jämförbara.

³⁰ I dessa siffror har vi exkluderat fondförsäkring, men inte depåförsäkring eftersom vi inte kan särskilja depåförsäkring i statistiken före 2015. Depåförsäkring utgjorde andra kvartalet 2015 ca 5 procent av livförsäkringsföretagens totala tillgångar, jämför diagram 3.

Diagram 6. Livförsäkringsföretagens placeringstillgångar (exkl. fondförsäkring), 2009 kv. 2 och 2015 kv. 2

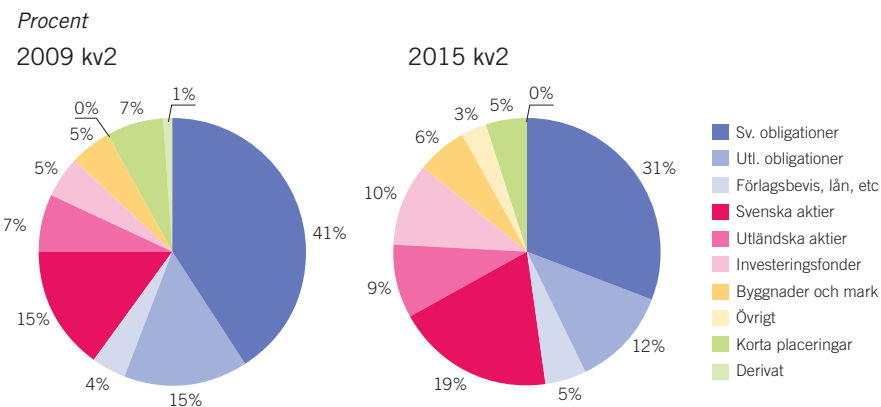

Anm. 1: I "Byggnader och mark" ingår helägda fastighetsbolag.

Anm. 2: 2009 bestod de svenska obligationsinnehaven av 46 procent statsobligationer, 46 procent säkerställda bostadsobligationer och 8 procent av övriga kreditobligationer. 2015 var motsvarande siffror 32, 59 och 9 procent.

Källa: SCB

Diagram 7. Skadeförsäkringsföretagens placeringstillgångar, 2009 kv 2 & 2015 kv 2

Anm. 1: I "Byggnader och mark" ingår helägda fastighetbolag.

Anm. 2: År 2009 bestod de svenska obligationsinnehaven av 40 procent statsobligationer, 45 procent av säkerställda bostadsobligationer och 15 procent av övriga kreditobligationer. År 2015 var motsvarande siffror 43, 44 och 13 procent.

Källa: SCB

1.2.5 EIOPA öppnar för att se över den långsiktiga jämviktsräntan i Solvens II

Det låga ränteläget i Europa har då och då väckt frågan om den långsiktiga jämviktsräntan i beräkningsmodellen för diskonteringsräntan i Solvens II – Ultimate Forward Rate (UFR) – är satt till en för hög nivå. I dag antas jämviktsräntan för åtaganden denominerade i såväl svenska kronor som i euro vara 4,2 procent. En ändring av detta skulle få betydande effekt på värderingen av försäkringsföretagens skuldåtaganden, särskilt livförsäkringsföretagens åtaganden som generellt sett är mycket långa.

I oktober 2015 meddelade den europeiska försäkrings- och tjänstepensionsmyndigheten (EIOPA) att myndigheten håller på att se över metoden för att ta fram den långsiktiga jämviktsräntan.³¹ Det går därför inte att utesluta att en sådan förändring kan bli aktuell i framtiden. EIOPA lovar dock att inga förändringar kommer att genomföras under 2016. Detta för att säkerställa en stabil regleringsmiljö för försäkringsföretagen och för de nationella tillsynsmyndigheterna vid införandet av Solvens II. EIOPA kommer att remissbehandla frågan under 2016.

1.3 Risk för spänningar i euroområdet

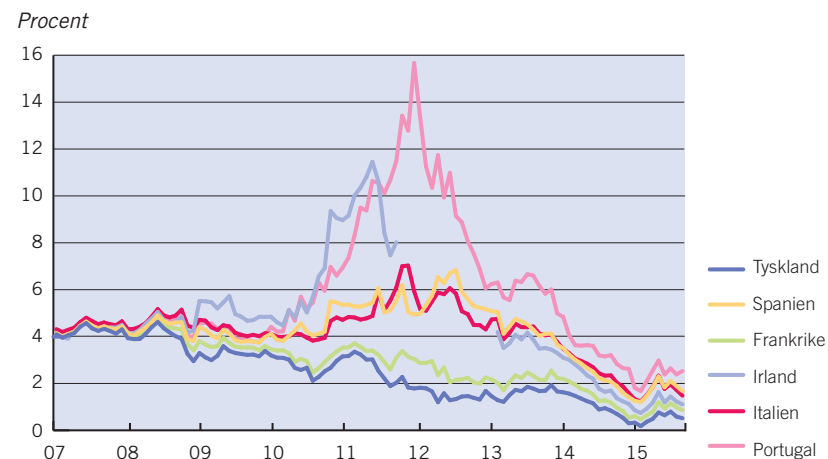
Efter finanskrisen 2008–09 steg skuldsättningen i ett antal euroländer dramatiskt och några av länderna fick svårt att låna på kapitalmarknaderna. Följden blev att räntan på deras statsobligationer sköt i höjden och oron spred sig bland de europeiska försäkringsföretag som hade investerat i dessa tillgångar. Inte förrän den europeiska centralbanken (ECB) i juli 2012 lovade att göra allt som krävdes för att bevara den europeiska valutaunionen lugnade finansmarknaderna sig.

Sedan dess har ECB och de nationella centralbankerna genomfört omfattande köp av euroländernas statspapper och lånat ut betydande belopp till deras banker. Detta har fått räntorna i de statsfinansiellt svaga

³¹ <https://eiopa.europa.eu/Pages/News/Review-of-the-methodology-to-derive-the-ultimate-forward-rates.aspx>.

euroländerna att sjunka tillbaka, se diagram 8. I oktober 2015 handlades deras 10-åriga statsobligationer till mellan 60 (Irland) och 200 (Portugal) punkter över den tyska. Bara Grekland avviker fortfarande med över 720 punkter.³²

Diagram 8. Statobligationsräntor i valda länder, 10 år, jan 2007–okt 2015

Anm. För Irland saknas data för april-september 2007 och november 2012-februari 2013.

Källa: Bloomberg

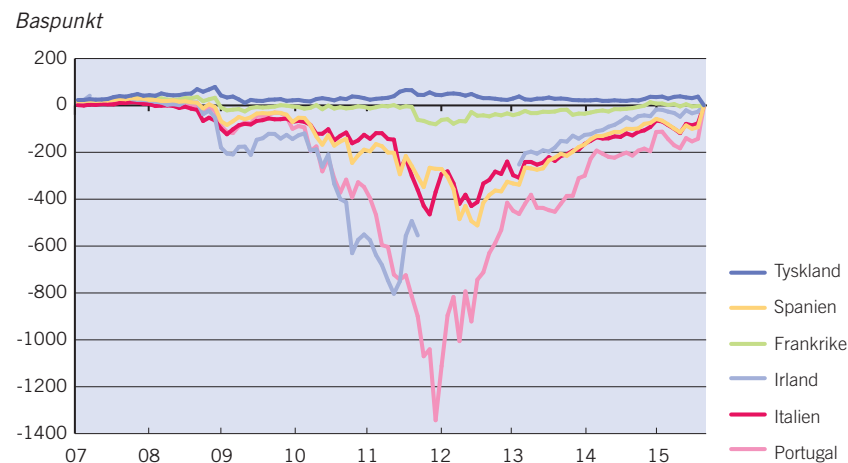
Det är dock många av euroländerna som fortfarande är högt skuldsatta (se diagram 2 i avsnitt 1.1.3). Om dessa länder inte får fart på tillväxten i sina ekonomier och börjar amortera på sina statsskulder finns det risk för att statsobligationsräntorna kan börja stiga igen. Minsta oro över ländernas kreditvärdighet skulle kunna leda till högre statsobligationsräntor, särskilt om ECB inte finns på plats för att stödköpa deras obligationer.

För försäkringsföretagen i de statsfinansiellt svaga euroländerna skulle det ha blivit en tuff omställning när Solvens II träder i kraft i januari

³² Grekland tas inte med i diagrammet eftersom räntan avviker så mycket att diagrammet blir svårt att läsa.

2016 om det inte vore för de mycket långa övergångsbestämmelserna som företagen får tillämpa vid användningen av de riskfria räntesatserna och vid beräkningen av försäkringstekniska avsättningar.³³ Enligt Solvens II ska diskonteringsräntan för åtaganden i euro baseras på euroswapräntan. Men enligt de nuvarande reglerna – Solvens I – beräknas diskonteringsräntan ofta utifrån det egna landets statsobligationsränta.³⁴ I den mån denna ränta är högre än euroswapräntan – se diagram 9 för en illustration av detta – skulle värderingen av försäkringsföretagens skuldåtaganden i ett slag öka i och med införandet av Solvens II. Detta var också en av anledningarna till att övergångsbestämmelserna infördes överhuvudtaget.³⁵

Diagram 9. Euroswapsread (swap-stat) i valda länder, 10 år, jan 2007–okt 2015

Anm. För Irland saknas data för april-september 2007 och november 2012-februari 2013.

Källa: Bloomberg

³³ Övergångsbestämmelserna infördes i Solvens II genom Omnibus II-direktivet (2014/51/EU), se artiklarna 308 c och 308 d i Solvens II-direktivet i dess lydelse enligt Omnibus II-direktivet.

³⁴ Alternativt kan diskonteringsräntan beräknas utifrån den faktiska och förväntade avkastningen på försäkringsföretagets tillgångar, med avdrag för en försiktighetsmarginal.

³⁵ Det är inte bara försäkringsföretagen i de statsfinansiellt svaga länderna som kan ha nytta av övergångsbestämmelserna. Enligt den tyska tillsynsmyndigheten skulle nära hälften av de tyska försäkringsföretagen inte kunna möta kapitalkraven i Solvens II om det inte vore för övergångsbestämmelserna. Se Insurance Risk, *Concentration lapse: Bundesbank warns on policy surrenders*, aug. 2015.

Enligt övergångsbestämmelserna för de riskfria räntesatserna får försäkringsföretagen möjlighet att tillämpa en tillfällig justering på de riskfria räntesatserna. Justeringen bygger på landets nuvarande regler för beräkning av diskonteringsräntan och ska fasa ut linjärt fram till den 1 januari 2032. Övergångsperioden varar alltså i hela 17 år.

Men oavsett övergångsbestämmelserna finns det en inneboende spänning i Solvens II-regelverket så länge de enskilda statsobligationsräntorna i euroområdet inte rör sig i takt med euroswapräntan. De europeiska försäkringsföretagen investerar ofta i inhemska statsobligationer och är därför känsliga för förändringar i inhemska räntor. Därför finns det alltid en risk för att värdet på deras tillgångar kan minska utan att skulderna gör det om det utbryter oro över ländernas kreditvärdighet med högre statsskuld räntor till följd. Det skulle t.ex. kunna hända om nya kriser i Grekland uppstår. Sommarens utdragna förhandlingar mellan Grekland och de övriga EU-länderna slutade visserligen med en överenskommelse, men det finns, som vi har konstaterat tidigare, mycket som talar för att Greklandsdramat ännu inte är över.

Det är inte självklart hur de europeiska försäkringsföretagen kommer att anpassa sig till den nya situationen när Solvens II träder i kraft. Mycket talar dock för att de kommer att använda övergångstiden till att anpassa sitt produktutbud, såsom vi redan har sett på många håll i dag. Hur det kommer att påverka regeringarnas möjligheter att finansiera befintliga statsskulder och kommande budgetunderskott återstår att se. En inte allt för vågad gissning är att efterfrågan på statsobligationer i statsfinansiellt svaga länder kommer att minska framöver, åtminstone från försäkringsföretagens sida, vilket kan leda till ökade upplåningskostnader för länderna.

1.4 Investeringar för tillväxt och sysselsättning

Den utdragna lågkonjunkturen i Europa har fått europeiska politiker att fokusera på åtgärder för att skapa en mer konkurrenskraftig ekonomi med högre tillväxt och sysselsättning. Som ett led i detta presenterade EU-kommissionen i slutet av 2014 en ny investeringsplan för Europa -

den s.k. Junckerplanen. Investeringsplanen består av tre delar:

1. En europeisk fond för strategiska investeringar (EFSI).
2. En översiktlig förteckning över investeringsprojekt på EU-nivå via en digital projektportal och ett europeiskt centrum för investeringsrådgivning (EIAH).
3. En agenda för hur investeringsklimatet kan förbättras genom att bland annat förenkla regleringar, öka tillgången till långsiktig finansiering samt stärka den inre marknaden.

1.4.1 Europeiska fonden för strategiska investeringar (EFSI)

Den europeiska fonden för strategiska investeringar (EFSI) togs i drift i september 2015. Syftet är att underlätta finansiering och genomförande av vissa typer av investeringar i EU, samt att öka tillgången till finansiering. Fonden är tänkt att samverka med privata finansörer för att finansiera sådana projekt som annars skulle ha svårt att hitta marknadsfinansiering. Även enskilda länder och nationella investeringsbanker får bidra till fonden. Fonden kommer att stödja investeringar i:

- Transport-, energi- och digital infrastruktur.
- Utbildning, forskning och utveckling, samt innovationer.
- Omställning till förnyelsebar energi och effektivare resursanvändning.
- Stöd till små och medelstora företag.

Fonden har kapitaliserats med 5 miljarder euro från Europeiska investeringsbanken (EIB) och ytterligare 16 miljarder euro i garantier från EU-budgeten. EU-kommissionens förhoppning är att den nya fonden ska leda till en mobilisering av totala – huvudsakligen privata – investeringar på 315 miljarder euro.³⁶

³⁶ EU-kommissionen räknar alltså med att fondens grundkapital och garanterade belopp på sammanlagt 21 miljarder euro ska generera 15 gånger så mycket privat kapital (21 mdr EUR x 15 = 315 mdr EUR).

Fonden är inordnad i EIB:s struktur men investeringar i små och medelstora företag ska hanteras av EIB:s dotterbolag, den Europeiska investeringsfonden (EIF), specialiserad på riskkapitalfinansiering. EFSI är egentligen inte en separat fond eller juridisk person³⁷ varför alla investeringar kommer att belasta EIB:s balansräkning. Fonden kommer därför inte att ge ut egna obligationer för att finansiera investeringarna. I stället kommer EIB att förse EFSI med 49 miljarder euro i finansiering och EIF med 12 miljarder euro, där de utställda EU-garantierna kommer att användas för att täcka eventuella förluster för EIB.³⁸ Utöver det kommer ytterligare finansiering att mobiliseras från medlemsländerna eller den privata sektorn.³⁹ EIB kommer att finansiera sin utlåning till EFSI och EIF via upplåning på kapitalmarknaderna precis som för sin övriga verksamhet.

1.4.2 Projektportal och rådgivningscentrum

Projektportalen för europeiska investeringsprojekt innebär att EU-kommissionen, EIB och medlemsstaterna ska upprätta en förteckning över potentiella framtida investeringsprojekt i EU. Huvudsyftet är att göra information om möjliga projekt överskådlig och tillgänglig för investerare.

Det nya rådgivningsorganet EIAH ska vara ett centralt rådgivningscentrum som bygger på redan existerande rådgivningsverksamheter från EIB och EU-kommissionen. EIAH vänder sig till företag som söker finansiering och tillhandahåller rådgivningsstöd av olika slag i samband med investeringsprojekt och deras finansiering.

³⁷ Fonden är ett avtal mellan EU-kommissionen och EIB och består av den garanti på 16 miljarder euro som EU-kommissionen har ställt ut från EU-budgeten. Avtalet är öppet för medlemsländerna. Även andra parter t.ex. nationella utvecklingsbanker, eller offentliga organ som ägs eller kontrolleras av medlemsstaterna, samt aktörer i privat sektor – får delta under förutsättning att befintliga bidragsgivare samtycker.

³⁸ Europeiska Investeringsbanken, *European Fund for Strategic Investments – Questions and Answers*, 26 juni 2015.

³⁹ Hittills har nio EU-länder lovat att bidra med pengar till projekt som stöds av fonden (som medfinansierar). Sammantaget rör det sig om närmare 43 miljarder euro, motsvarande 400 miljarder kronor: Storbritannien (€ 8,5 miljarder), Tyskland (€8 miljarder), Frankrike (€8 miljarder), Italien (€8 miljarder), Polen (€8 miljarder), Spanien (€1.5 miljarder), Slovakien (€400 miljoner), Bulgarien (€100 miljoner) och Luxemburg (€80 miljoner).

1.4.3 Energiunionen, EU:s digitala inre marknad och Kapitalmarknadsunionen

Den tredje delen av Junckerplanen innefattar tre initiativ: Energiunionen, EU:s digitala inre marknad och Kapitalmarknadsunionen. Energiunionen⁴⁰ består av fem ömsesidigt förstärkande dimensioner: försörjningstrygghet, inre marknad, energieffektivitet, minskade klimatutsläpp samt forskning, innovation och konkurrenskraft. Kommissionen lyfter fram 15 konkreta åtgärder för att få till stånd Energiunionen och listar 43 förslag på nya initiativ och lagförslag för de närmsta fem åren.

Strategin för att utveckla EU:s digitala inre marknad⁴¹ beskrivs närmare i avsnitt 3.6.1. Handlingsplanen för att skapa en europeisk kapitalmarknadsunion (CMU)⁴² är ett samlingsbegrepp för en rad initiativ för att stärka den europeiska kapitalmarknadens förmåga att allokeras kapital och öka gränsöverskridande investeringar i framförallt små och medelstora företag, nystartade företag och infrastrukturprojekt. Dessa förslag påverkar försäkringsföretagen i deras roll som kapitalförvaltare. En närmare beskrivning av kommande initiativ och lagförslag ges i avsnitt 2.2.2.

1.4.4 Möjligheter för försäkringsföretagen?

Det är tveksamt om den här typen av politiska projekt kommer att innebära några större förändringar för försäkringsföretagen. Möjligen kan satsningarna på de båda investeringsfonderna EFSI och EIF komma att erbjuda försäkringsföretagen nya investeringsmöjligheter. En av de första transaktionerna som gjordes inom ramen för EFSI var t.ex. en investering i en nystartad dansk infrastrukturfond⁴³ där flera av de andra andelsägarna var just försäkringsföretag eller pensionsfonder. EFSI

⁴⁰ KOM (2015) 80, *En ramstrategi för en motståndskraftig energiunion med en framåtblickande klimatpolitik*, Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet, rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén, Regionkommittén och Europeiska investeringsbanken.

⁴¹ KOM (2015) 192, *En strategi för en inre digital marknad i Europa*, Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet, rådet, Europeiska och sociala kommittén samt Regionkommittén.

⁴² COM (2015) 469 final, *Action plan on building a capital market union*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.

⁴³ Copenhagen Infrastructure II.

skulle alltså kunna möjliggöra att nya investeringsfonder kan startas upp genom att garantera ett visst kapital i uppstartsprocessen. EFSI skulle också kunna bidra på andra sätt till samarbeten med privata aktörer. Kritiker menar dock att EFSI lika gärna skulle kunna tränga ut privata aktörer och därmed minska försäkringsföretagens investeringsmöjligheter i den här typen av långsiktiga infrastruktur- eller energiprojekt som EFSI är tänkt att stötta.

En annan möjlighet är att EIB:s ökade upplåning till följd av EFSI och EIF – ca 60 miljarder euro – skulle ge försäkringsföretagen mer material att investera i. EIB har högsta möjliga kreditbetyg och dess obligationer är inte förknippade med något kapitalkrav i Solvens II. EIB:s obligationer kan därför erbjuda ett attraktivt investeringsalternativ för försäkringsföretagen.

Störst potential kanske ändå finns inom ramen för de initiativ som tas inom ramen för kapitalmarknadsunionen (CMU). Exempelvis diskuteras möjligheten att sänka kapitalkraven i Solvens II för vissa typer av tillgångar. En närmare beskrivning av CMU ges i avsnitt 2.2.2.

1.5 Ökad politisk osäkerhet

Både i Sverige och i andra länder i EU har den politiska osäkerheten ökat. I Sverige har de borgliga partierna nyligen skrotat Decemberöverenskommelsen (DÖ) som slöts mellan de fyra borgliga partierna och regeringspartierna Socialdemokraterna och Miljöpartiet inför hotet om nyval i december 2014. Sexpartiöverenskommelsen innebar en slags garanti för att en minoritetsregering ska kunna få igenom sin budget utan att behöva söka stöd hos Sverigedemokraterna.

Det är ännu oklart vad som kommer att hända med regeringens budgetproposition i riksdags- och utskottsbehandlingen i december. Klart är att de fyra allianspartierna inte har någon gemensam budget och att den situation som uppstod i följ därmed inte kan uppstå i år igen. Det finns dock en risk för att oppositionspartierna kan komma att bryta ut

enskilda förslag ur regeringens budget, precis som de rödgröna partierna själva gjorde hösten 2013.

Regeringen är också hårt pressad av flyktingkrisen. Migrationsverket huvudscenariot är att antalet asylsökande 2015 kommer att uppgå till 160 000 personer, men det kan lika gärna komma att handla om uppemot 200 000 personer⁴⁴. På kort sikt handlar det om att ge människor tak över huvudet, kläder och mat och Migrationsverket, kommuner och andra myndigheter arbetar hårt för att lösa den aktuella flyktingsituationen. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) samordnar de olika aktörernas insatser. Även försäkringsbranschen involveras i och med att den akuta situationen väcker frågor om försäkringsskydd för asylsökande och för olika former av boenden.

Inom EU har splittringen ökat under 2015. Först tog krishantering av Grekland tid och kraft under sommaren. Sedan blossade flyktingkrisen upp med full styrka, vilket slutade med att EU fattade ett majoritetsbeslut om tvingande flyktingkvoter. Att ett majoritetsbeslut fattas i en fråga som berör ländernas nationella suveränitet är mycket ovanligt och en fingervisning om den klyfta som skiljer västra Europa från det forna Östeuropa.

Under hösten 2015 har de ökade flyktingströmmarna till EU fått flera EU-länder att införa tillfälliga gränskontroller, bl.a. Sverige, Tyskland, Österrike, Ungern och Slovenien.⁴⁵ Även om denna möjlighet medges inom ramen för Schengenavtalet, om det finns hot mot den allmänna ordningen och den inre säkerheten, så har det ändå väckt frågor om Schengenavtalets fortsatta framtid. Frågan blev än mer akut efter terror-attackerna i Paris den 13 november 2015 eftersom Frankrike som en följd av det tycks vilja införa mer långtgående inskränkningar i

⁴⁴ www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-2015/2015-10-22-Stor-osakerhet-i-prognosen--EU-s-agerande-avgorande.html.

⁴⁵ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control/index_en.htm

Schengenavtalet, med ökade interna gränskontroller och insamling av identitetsuppgifter i samband med flyg-, tåg- och båtresor.⁴⁶

En annan osäkerhetsfaktor i EU är Storbritanniens hot om att lämna unionen. Storbritanniens premiärminister David Cameron lovade inför det brittiska parlamentsvalet att omförhandla villkoren för Storbritanniens EU-medlemskap och att hålla en folkomröstning om ett fortsatt medlemskap. Om Storbritannien skulle lämna unionen kan det få allvarliga konsekvenser för EU. Rent ekonomiskt skulle skadan förmodligen bli större för Storbritannien än för EU. Men ur ett trovärdighetsperspektiv skulle ett brittiskt utträde väcka frågan om alla de andra ländernas medlemskap. Det betyder visserligen inte att de andra länderna skulle göra som Storbritannien och lämna unionen, men det skulle finnas ett frågetecken gällande medlemskap som inte har funnits förut.

Ett brittiskt utträde skulle även kunna inverka på maktbalansen i unionen. Storbritannien är nu den näst största ekonomin i EU efter Tyskland. Men om britterna lämnar EU skulle Tyskland bli ännu mer dominant, vilket skulle inverka på alla medlemsländer, inklusive Frankrike. Men framför allt skulle ett brittiskt utträde ge EU:s trovärdighet som en gemensam union en ordentlig törn.

Till dessa orosmoment kommer ett antal geopolitiska oroshärdar i världen, framförallt Mellanöstern, Hong Kong, Nordkorea, Ukraina och Ryssland. Även den senaste händelsen i slutet av november 2015 då ett ryskt bombplan sköts ned av turkiskt stridsflyg, i samband med en attack mot den islamistiska staten i Syrien, har väckt stor oro i världen för att en konflikt ska bryta ut mellan Ryssland och Nato. Hur dessa händelser och oroshärdar kan komma att utvecklas är förstås mycket svårt att sja om. Att utvecklingen kan komma att påverka både den ekonomiska och politiska utvecklingen i världen står dock helt klart.

⁴⁶ www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11998301/Paris-attacks-France-to-call-for-effective-suspension-of-Schengen-open-borders.html

2 Regleringsarbetet fortsätter

Motivet bakom all försäkringsreglering är att skydda försäkringstagarna. Det motiverar krav på god styrning och kontroll i försäkringsföretagen och att de har tillräckligt med kapital för att kunna betala ekonomisk ersättning med anledning av olika slags skador, vid pension eller dödsfall osv. Men det motiverar även regler för hur försäkringsföretagen mer konkret ska förhålla sig till och bemöta sina kunder. Skyddet för försäkringstagarna måste dock vara effektivt, exempelvis måste informationskrav avvägas så att konsumenterna inte avskräcks från att ta till sig den information de får. Skyddet måste också balanseras mot andra aspekter såsom möjligheten för försäkringsföretagen att utföra sin uppgift som riskbärare och nyttan av en väl fungerande konkurrens mellan olika aktörer. En väl balanserad reglering som får den effekt som är avsedd utan onödiga kostnader är nödvändig för en fungerande försäkringssektor. Rättssäkerhetsaspekter aktualiseras både genom mängden bestämmelser i sig och genom de många gånger komplexa regleringsprocesserna. All reglering måste vara välanalyserad, tydlig och förutsägbar. Under 2016 går Solvens II in i operativt läge och vi ser en rad pågående och nya regleringsinitiativ. Det handlar om bland annat informationskrav, fortsatt utveckling av redovisningsstandarder och en rad skatteinitiativ.

2.1 Försäkringsföretagen och kunderna

Med ett bra bemötande och upplysta kunder ökar kundernas förtroende för försäkringsföretagen. Det är av godo för både försäkringstagarna och försäkringsföretagen. Den senaste tidens tendens att på EU-nivå standardisera kraven mellan olika finansiella aktörer innebär dock att det inte tas tillräcklig hänsyn till de olika marknadernas och aktörernas förutsättningar. Kraven blir också så detaljerade och överlappande att de knappast gagnar kunderna.

2.1.1 Ökad informationsmängd

Kraven på vilken information som ska lämnas till konsumenter och andra kunder ökar. Mer information är emellertid inte nödvändigtvis till godo för konsumenterna eftersom för mycket information riskerar att avskräcka konsumenter från att ta till sig den information de får.

Grundläggande krav på förköpsinformation och årlig information har funnits länge i EU-rätten och har endast i mindre omfattning ändrats genom ikraftträdandet av Solvens II 2016. I Sverige återfinns motsvarande regler i föreskrifter från Finansinspektionen och det finns dessutom informationskrav i försäkringsavtalslagen.

Sedan några år bör svenska försäkringsföretag enligt allmänna råd från Finansinspektionen ange den viktigaste förköpsinformationen för privata individuella livförsäkringsprodukter av sparandetyper i ett faktablad. Nu kommer också EU-krav⁴⁷ på faktablad för försäkringsbaserade investeringsprodukter⁴⁸ och för skadeförsäkringar⁴⁹. Dessa EU-krav kommer att preciseras under 2016 och medför en långtgående standardisering av den information som ges. En betydande svårighet i sammanhanget är att tillämpningsområdet är oklart, dvs. EU-reglerna som rör försäkringsbaserade investeringsprodukter kan inte sägas ge tydliga besked om vilka produkter som avses på t.ex. den svenska marknaden. Omfattas t.ex. såväl fondförsäkringsprodukter som traditionella livförsäkringsprodukter av dessa krav på faktablad?

Nya informationskrav kommer dessutom med största sannolikhet att införas även för tjänstepensioner och för paneuropeiska privata pensioner genom de pågående arbetena på EU-nivå med uppdaterade respektive eventuella kommande regler för dessa (se vidare om dessa i avsnitt 2.2.1

⁴⁷ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 1286/2014 av den 26 november 2014 om faktablad för paketerade och försäkringsbaserade investeringsprodukter för icke-professionella investerare (Priip-produkter) (EUT L 352, 26.11.2014).

⁴⁸ En försäkringsbaserad investeringsprodukt är en produkt som har en löptid eller ett återköpsvärde vars löptid eller återköpsvärde helt eller delvis är direkt eller indirekt exponerat mot marknadsfluktuationer.

⁴⁹ Försäkringsdistributionsdirektivet är beslutat men ännu inte publicerat.

respektive 2.1.5). Men för tjänstepensioner lutar det åt att de inte blir lika standardiserade som för försäkringsbaserade investeringsprodukter.

Vid sidan av att försäkringsföretagen ska ta fram och lämna faktablad om produkter ställer försäkringsdistributionsdirektivet⁵⁰ krav på information om försäljningen, exempelvis om vilken typ av ersättning som företagets anställda får beträffande kontraktet.

Trots den digitaliserade omvärlden är kraven på faktablad inte teknikneutrala. Faktablad ska som huvudregel lämnas i pappersform. Andra alternativ, att lämna informationen via annat varaktigt medium eller webbplats, kan användas endast under vissa förutsättningar som varierar beroende på medium. Det kan exempelvis vara bevis om att kunden har tillgång till internet eller att kunden uttryckligen väljer sådant medium. Regleringen är således inte i fas med den digitala utvecklingen (se även avsnitt 3.6). En betydande utmaning i sammanhanget är förstås att det är svårt för regleringen att hålla jämna steg med den digitala utvecklingen – vilket i sin tur gör det svårt för försäkringsföretagen och andra som har att tillämpa reglerna att förutse vilka regler som ska komma att gälla för verksamheten.

2.1.2 Kundernas bästa i fokus

Försäkringsdistributionsdirektivet ersätter det tidigare försäkringsförmedlingsdirektivet. Det nya direktivet reglerar inte endast försäkringsförmedlare utan även försäkringsföretagens egen försäljning. Avsikten är att kunderna ska få ett likvärdigt skydd oavsett vilken försäljningskanal som används. Det innebär för försäkringsföretagens del ökade krav på hur kunder ska behandlas. Som ett allmänt krav gäller att försäkringsföretag ska agera hederligt, rättvist och professionellt i enlighet med sina kunders bästa intresse.

Dessutom införs krav på försäkringsföretagens interna styrning och kontroll. Personal som deltar i distributionen ska ha tillräcklig kunskap och företaget ska ha riktlinjer och processer som säkerställer det samt

⁵⁰ Försäkringsdistributionsdirektivet är beslutat men ännu inte publicerat.

ska utse en funktion som ansvarar för att riktlinjerna och processerna genomförs. Det ska även finnas en process för att internt godkänna nya eller ändrade produkter där det exempelvis ska preciseras vilken målgruppen är för varje produkt. Alla som säljer produkten, inklusive förmedlare, ska informeras om målgruppen.

Frågorna om intressekonflikter och ersättningar för försäljning är centrala och reglerna i direktivet är mer ingripande för försäkringsbaserade investeringsprodukter än för andra produkter. För alla produkter gäller att säljare och försäkringsförmedlare inte får ersättas på ett sätt som står i konflikt med skyldigheten att agera för kundens bästa. Inte heller får det finnas incitament för att rekommendera en särskild produkt till en kund om han eller hon kan erbjudas en annan produkt som bättre överensstämmer med kundens behov.

För försäkringsbaserade investeringsprodukter ska försäkringsföretagen identifiera intressekonflikter och ha arrangemang på plats för att förhindra att intressekonflikter negativt påverkar kundernas intresse. Om man trots det inte tillräckligt säkert kan förhindra risken för skada för kundernas intresse, så ska försäkringsföretaget informera kunderna om källor till intressekonflikter. Ersättning, inklusive provision till förmedlare, får betalas endast om det inte har en negativ effekt på servicekvaliteten och inte försvagar efterlevnad (impair compliance) av kravet på att agera hederligt, rättvist och professionellt i enlighet med kundernas bästa intresse. Det kan således konstateras att reglernas utformning så långt inte ställer upp någon klar gräns för vad som är tillåtet respektive förbjudet vad gäller t.ex. provisioner. Detta är otillfredsställande för försäkringsföretagen och andra som har att tillämpa regelverken.

Medlemsstaterna får dessutom en möjlighet att ytterligare begränsa eller förbjuda provisioner. Frågan är om denna möjlighet till provisionsförbud kommer att utnyttjas i Sverige. 2013 års värdepappersmarknadsutredning har föreslagit en reglering av investeringsrådgivning för både värdepappers- och försäkringsmarknaden med en långtgående möjlighet för

Finansinspektionen att lämna mer detaljerade regler om intressekonflikter och provisioner. Utredningen har dock inte analyserat försäkringsmarknaden eller bedömt konsekvenserna av sina förslag. Den verkliga innebörden av förslagen är därför oklar. Samtidigt har Finansinspektionen vid olika tillfällen uttalat sig positivt för ett långtgående provisionsförbud.

Finansinspektionen anser att de provisionsmodeller som förekommer på marknaden i dag skapar intressekonflikter och därmed riskerar att påverka kundernas intressen negativt.⁵¹ Ett förbud mot provisioner i lag, som gäller lika för all rådgivning, är enligt inspektionen vad som krävs för att en oberoende rådgivningsmarknad ska växa fram där konsumentens bästa är i fokus.

Om ett provisionsförbud genomförs kan det få stor påverkan på vilka kanaler försäkringsföretagen väljer för sin försäljning.

2.1.3 Utländsk försäljning kräver kunskap om nationella val

EU-reglerna om information och försäljning innebär att samma krav kommer att gälla oavsett i vilket land produkterna säljs. Men i några fall får ett land ställa upp ytterligare krav vid försäljning till kunder som bor i det landet. Det kan exempelvis innebära att faktablad för försäkringsbaserade investeringsprodukter ska förhandsanmälas till tillsynsmyndigheten, att rådgivning alltid måste ske för vissa, eller alla, produkter eller att det råder provisionsförbud.

Ett svenskt försäkringsföretag som tänker marknadsföra produkter i ett annat land måste vara uppmärksam på dessa krav. Det kan därför vara av vikt att försäkringsföretag vet i vilket land en kund bor.

EU-kommissionen tog i maj 2015 fram en strategi för en digital inre marknad (se vidare i avsnitt 3.6.1) där man bland annat lovade att lägga fram lagstiftningsförslag för att få stopp på oberoende geografisk

⁵¹ Finansinspektionen, *Konsumentskyddet på finansmarknaden*, 12 maj 2015.

blockering (s.k. geo-blocking). I en efterföljande konsultation konstaterar kommissionen att företag alltför ofta har begränsningar eller olika villkor för kunder beroende på deras nationalitet eller bostadsort. Det handlar då om att säljare på olika sätt förhindrar handel, exempelvis att tillträde till webbsidor blockeras, att det inte går att fullfölja ett köp från en webbsida, att det inte går att ladda ned digitala produkter eller att prissättningen är olika beroende på nationalitet. Försäkringsföretagens behov av kunskap om bostadsland för att exempelvis veta om det krävs rådgivning beror på EU-reglering och bör därför inte kunna anses vara oberättigat. Om inte så riskerar försäkringsföretagen att inte kunna leva upp till kraven i försäkringsregleringen. Några konkreta regleringsföreslag har emellertid ännu inte lämnats.

2.1.4 Skydd av personuppgifter viktigt men kan försvåra nödvändig hantering

Den snabba tekniska utvecklingen och globaliseringen har ställt oss inför nya utmaningar vad gäller skyddet av personuppgifter. Omfattningen av datadelning och insamling av uppgifter har ökat och både privata företag och offentliga myndigheter använder sig av personuppgifter i en helt ny omfattning. Allt fler privatpersoner behandlar dessutom sina personliga uppgifter på ett sätt som gör att de blir tillgängliga för var och en, oberoende av plats i världen. Det ökar behovet av skydd för den personliga integriteten.

Inom EU pågår förhandlingar om en ny förordning på dataskyddsområdet⁵² som ska ersätta det nuvarande dataskyddsdirektivet från 1995. Förordningen kommer att innehålla reglering av delvis samma frågor som den svenska personuppgiftslagen och är alltså av central betydelse för de flesta försäkringsföretag. De nya reglerna är avsedda att ytterligare stärka individens rätt att själv bestämma över sina personuppgifter. De kommer av allt att döma att innebära strängare krav på samtycken och

⁵² Allmän uppgiftsskyddsförordning KOM 2012/11/slutlig, *Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter.*

informationsinsatser. En politisk överenskommelse om nya regler på dataskyddsområdet kan komma att nås i december 2015 för tillämpning i början av 2018.

I princip all försäkringsverksamhet bygger på hantering av mer eller mindre känsliga personuppgifter. De har stor betydelse vid premiesättning, riskbedömning och skadereglering. Personuppgifter är även viktiga för att ta fram statistik som är nödvändig för branschen och för att motverka bedrägerier. Krav som begränsar denna hantering kan menligt påverka försäkringsbranschen. Det är därför centralt att det inte införs begränsningar som försvårar hanteringen.

Vid sidan av det arbete som pågår rörande förordningen på dataskyddsområdet meddelade EU-domstolen i oktober 2015 en dom⁵³ avseende möjligheten att överföra personuppgifter från EU till USA. Domen innebär att all överföring av personuppgifter till USA som sker enbart med stöd av det så kallade Safe Harbour-undantaget⁵⁴ är förbjuden. Domen torde först och främst bli relevant för så kallade personuppgiftsansvariga. Domen påverkar svenska företag som för över personuppgifter till koncernbolag i USA men även de som köper till exempel outsourcingtjänster eller molntjänster för olika typer av administrativa system m.m. som helt eller delvis tillhandahålls från USA.

Konkret innebär domen att svenska företag bland annat kan behöva identifiera vilka personuppgifter man är personuppgiftsansvarig för och som överförs till USA och analysera i vilka fall överföringen sker enbart med stöd av Safe Harbour-undantaget. För dessa fall måste man inrätta alternativa sätt för laglig överföring. Det går alltså även i fortsättningen att upprätta system som möjliggör överföring av personuppgifter till USA, men det blir mer komplicerat än för närvarande.

⁵³ Dom den 6 oktober 2015 i mål C 362/14.

⁵⁴ European Commission's (EC) Decision 2000/520 on the adequacy of the data protection level provided by the safe harbour principles.

2.1.5 Standardiserade individuella pensionsprodukter utreds

Redan 2011 uttalade EU-kommissionen⁵⁵ att kvaliteten på finansiella produkter inom den tredje pelaren (individuellt pensionssparande) måste förbättras och har under 2015⁵⁶ uttalat att introduktionen av en standardiserad produkt för privata pensioner kan stärka den inre marknaden och öka sparandet.

EIOPA har därför ombetts att se över vilka regelverk som kan behöva utvecklas för att ta fram ett EU-ramverk för tredjepelarpensioner⁵⁷. Uppdraget omfattar även andra produkter än försäkring och som säljs av banker, fondföretag eller andra med syfte att kunden sparar inför pensionen. EIOPA har genomfört två konsultationer och ska lämna tekniska råd till kommissionen i början av 2016. EIOPA funderar här, liksom kommissionen, på relativt långtgående standardisering av en sparprodukt. Standardiseringssträvandena, eller harmoniseringssträvandena, tas här alltså vidare till själva produktutformningen. Kommissionen har ännu inte bestämt om det ska bli en s.k. 29:e regim (dvs. som gäller vid sidan av de nationella regimerna) eller ett direktiv som ställer krav på nationella produkter.

Det återstår många frågor att lösa för att en EU-märkt pensionsprodukt ska kunna lanseras. Vissa frågor kommer inte heller kunna lösas på EU-nivå, såsom skattefrågor samt social- och arbetsrätt. Störst betydelse kan en sådan produkt tänkas få i mindre utvecklade marknader som inte har någon nationell motsvarighet, men även på andra marknader kan försäkringsföretagen få en ny situation i konkurrens med företag i andra sektorer.

⁵⁵ KOM (2012) 55 slutlig, En agenda för tillräckliga, trygga och långsiktigt bärkraftiga pensioner.

⁵⁶ Grönboken om CMU/action plan CMU.

⁵⁷ Call for Advice from the European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA) on the development of an EU Single Market for personal pensions products (PPP), 23 juli 2014.

2.1.6 Flytträtt på väg?

Rätten att flytta värdet på en försäkring kan komma att utvidgas. I budgetpropositionen för 2016 säger regeringen att det kan komma initiativ under mandatperioden. Regeringen har tidigare angett att innan ett sådant initiativ tas måste frågor om information och förmedling förbättras. Regeringen gav därför i juni 2014 i uppdrag till Finansinspektionen att arbeta för en branschöverenskommelse om ökad transparens vid flytt av pensionsförsäkrings värde.

Svensk Försäkring har under 2015 tagit fram dels en branschrekommendation om informationsgivning i samband med flytt av pensionsförsäkrings värde, dels en branschståndpunkt om s.k. jämförpris vid köp av livförsäkringsprodukter av sparandetyp. Rekommendationen slår fast krav på ytterligare information om flytt i faktabladet och i årsbeskedet, liksom att särskild jämförelseinformation vid flytt ska lämnas till försäkringstagaren via ”flyttblad” från det avgivande respektive det mottagande bolaget. Slutligen finns ett avsnitt om åtgärder för att undvika administrativa hinder vid flytt samt en ordlista.

Rekommendationen träder ikraft den 1 januari 2016 och ska följas upp under 2017. Under första kvartalet 2016 kommer det även att tas fram en förstudie för en eventuell digitaliserad lösning för flyttbladen inom ramen för Min Pension. Arbetet med jämförpriset kommer att fortsätta i Konsumenternas Försäkringsbyrås regi genom att den i ett första steg tar fram en individualiserad räknenumrä för jämförpris.

Vilka initiativ som regeringen kommer att ta efter detta återstår att se.

2.2 Rörelsereglering

2.2.1 Reglering av försäkring och tjänstepension

Solvens II går in i operativt läge efter en period av 15 års regelutveckling. Uteblivna och sena besked om både svensk reglering och reglering på EU-nivå försvårar dock anpassningen för försäkringsföretagen och det kan förväntas ta många år innan den numer detaljtunga regleringen har satt sig. Ändringar förväntas in i det sista och en utvärdering och eventuell översyn ska göras efter några år.

För tjänstepensionsverksamhet är oklarheten fortfarande total. En översyn av tjänstepensionsdirektivet (IORP) pågår på EU-nivå och trepartssamtal (triloger) mellan ministerrådet, Europaparlamentet och EU-kommissionen förväntas under början av 2016, med sikte på en överenskommelse under första halvåret. Däremot har regeringen ännu inte satt ner foten i frågan hur de ställer sig till den svenska reglering som har föreslagits i två utredningar och där även förändringar via IORP II måste beaktas. Inte minst är frågan om livförsäkringsföretag ska kunna omvandlas till tjänstepensionsföretag av avgörande betydelse. Regeringens vägval här kan få stora effekter på tjänstepensionsmarknaden, liksom kan frånvaron av besked.

På EU-nivå är det oklart vad som händer med frågan om nya kapitalkrav i form av en holistisk balansräkningsansats för tjänstepensionsinstitut, dvs. ett verktyg som ska ge en bild av hur väl pensionsåtagandena stöds av såväl tillgångar som andra säkerhetsarrangemang samt framtida justeringar som eventuellt kan göras av åtagandena. EIOPA ska överlämna sina råd till EU-kommissionen under våren 2016, men det anses som mycket osannolikt att några förslag läggs fram under nuvarande EU-kommission, vars mandat löper ut hösten 2019.

Kommissionen har aviserat att regler kan komma att tas fram om återhämtning och resolution av försäkringsföretag och det är möjligt att frågan om behov av försäkringsgarantisystem tas upp i det sammanhanget. EIOPA har i ett brev till EU-kommissionen påtalat att de ser

ett behov av harmonisering av nationella regler i dessa frågor och arbete pågår även på global nivå i frågan. Det är för närvarande oklart om och när kommissionen kommer att lämna förslag. Ett meddelande från kommissionen i frågan har aviserats för slutet av 2015, men ser i nuläget ut att förösnas.

På internationell nivå fortsätter arbetet med att ta fram globala standarder för kapitalkrav. Det görs i tre steg. I det första steget har IAIS⁵⁸ beslutat om ett baskapitalkrav för globalt systemviktiga försäkringsföretag⁵⁹. I steg två har IAIS beslutat om en höjning av baskapitalkravet och även ett tillägg baserat på hur systemviktigt ett företag är. Det tredje steget innebär att ta fram en standard för internationellt aktiva försäkringsföretag som har en viss större storlek på sin utländska verksamhet. IAIS har dock insett att det senare arbetet tar längre tid än beräknat och har därför inte längre för avsikt att vara klar med en standard under 2016 utan siktar på en slutgiltig standard 2019. Den direkta påverkan på svenska försäkringsföretag är liten. Men internationella förväntningar kan innebära påtryckningar att genomföra dessa standarder inom EU och därmed nationellt, inte minst genom att Internationella valutafonden, IMF, utvärderar nationella finansmarknadsregleringar genom bland annat jämförelser med internationella standarder.

2.2.2 Värdepappersreglerna påverkar investeringarna

Regleringen på värdepappersområdet ger effekter för försäkringsföretagen, främst på deras kapitalförvaltning och riskhantering. EU-kommissionens fokus på att åter få igång tillväxten i EU har lett till att kommissionen under hösten 2015 antog en plan för att mobilisera kapital inom EU för investeringar, den s.k. kapitalmarknadsunionen. Planen inkluderar ett flertal regleringsinitiativ som bland annat handlar om värdepapperiseringar, säkerställda obligationer och investeringar i infrastruktur. För försäkringsföretagens del görs ändringar i Solvens II-förordningen som

⁵⁸ International Association of Insurance Supervisors (IAIS).

⁵⁹ De globalt systemviktiga försäkringsföretagen (G-SII) är fr.o.m. november 2015 Aegon N.V., Allianz SE, American International Group Inc., Aviva plc, Axa S.A., MetLife Inc., Ping An Insurance (Group) Company of China Ltd, Prudential Financial Inc och Prudential plc.

ska ge vissa kvalificerade infrastrukturinvesteringar lägre kapitalkrav. Initiativet om värdepapperiseringar innehåller som ett första steg ett förslag från kommissionen till en förordning med krav på institutionella investerare, såsom försäkringsföretag, om de investerar i värdepapperiseringar. Förslaget introducerar dessutom en särskild klass av värdepapperiseringsprodukter som ska vara särskilt enkla, transparenta och standardiserade. Syftet är att skapa en högkvalitetsprodukt och öka förtroendet bland investerare för denna typ av investering. Kommissionen aviserar att den som ett andra steg avser att göra ändringar i Solvens II.

För säkerställda obligationer finns för närvarande inte någon EU-reglering och nationella krav skiljer sig därför åt eller finns inte alls⁶⁰. Kommissionen överväger därför olika sätt att åstadkomma en mer harmoniserad marknad men lämnar i detta skede inte några förslag utan vill ha synpunkter på bland annat hur man bör gå fram.

Kraven på central motpartsclearing av derivatinstrument, ställande av säkerheter och långtgående rapportering i förordningen om OTC-derivat, centrala motparter och transaktionsregister (EMIR) riskerar att försvåra användning av derivatinstrument i risksänkande syfte och att tvinga företagen att hålla mer likvida tillgångar för att uppfylla säkerhetskraven. Osäkerhet i tillämpningen leder i sig till problem, exempelvis är ett tidsbegränsat undantag från central motpartsclearing för derivat kopplade till pensionsåtaganden svårtolkat och får nu särskild aktualitet då de första clearingkraven väntas börja införas under 2016. Det kan även konstateras att rapporteringskraven i EMIR hittills inte har fungerat tillfredsställande. Förutom den infasning av EMIR som fortfarande pågår ses förordningen dessutom över, ett antal förbättringsområden har kunnat identifieras. En särskild fråga är också att EMIR måste fungera ihop med derivatregleringen i andra jurisdiktioner, särskilt USA, och de internationella standarder som finns.

⁶⁰ 26 medlemsländer av 28 har nationell lagstiftning om säkerställda obligationer.

2.3 Nästan i mål med redovisningsstandarder

Försäkringsbranschen står inför stora förändringar på redovisningsområdet de närmaste åren. Den mer än decennielånga utvecklingsperioden för en global redovisningsstandard för försäkringsavtal, IFRS 4, går mot sitt slut. IASB⁶¹ fattar de sista besluten om redovisning av livförsäkringsavtal med sparandeinslag mot slutet av 2015 och planerar publicering av en komplett standard under 2016 med ikraftträdande tidigast 2020.

Samtidigt pågår EU-kommissionens antagandeprocess av IFRS 9 Finansiella instrument, som publicerades av IASB under 2014 med ikraftträdande 2018. Antagandeprocessen av IFRS 9 har komplicerats av försäkringsbranschens krav på att genomförandet av de två standarderna, IFRS 9 och IFRS 4, bör ske samtidigt, eftersom det vore bättre att genomföra två så stora förändringar av redovisnings- och värderingsprinciper vid ett och samma tillfälle. EU-kommissionens rådgivande organ för antagande av IFRS i EU, EFRAG⁶², visade förståelse för försäkringsbranschens krav och utövade påtryckning mot IASB. IASB beslutade i september 2015 att göra tillägg till IFRS 4 som medger en uppskjuten tillämpning av IFRS 9 till senast 2021 för företag som tillämpar IFRS 4 i en viss omfattning. Det krävs dock en förnyad global konsultation av detta förslag vilket väntas ske i slutet av 2015.

IFRS-frågor har för det mesta hanterats utanför den politiska arenan. Europaparlamentet har varit passivt och EFRAGs råd om antagande av nya och förändrade IFRS inom EU har antagits av kommissionen utan större debatt. Det kan komma att ändras. EU-kommissionen har nyligen reformerat processen för antagande av IFRS i EU. EFRAGs roll har stärkts bl.a. genom att inrätta en styrelse vars ordförande ska godkännas av Europaparlamentet och Europeiska Rådet. Diskussionerna kring antagande av den nya IFRS 9, har också gjort flera parlamentsledamöter intresserade av i vilken omfattning Europa har möjlighet att påverka utvecklingen av det globala regelverket IFRS. Det är i nuläget inte känt

⁶¹ International Accounting Standards Board.

⁶² European Financial Reporting Advisory Group.

vilket uttryck det kommer att få, men klart är att IFRS inte längre bara är en angelägenhet för redovisningsexperten.

I Sverige, där samtliga finansiella institut ska tillämpa IFRS, återstår vissa redovisningsfrågor för de ömsesidiga bolagen. En tolkning av IFRS skulle kunna medföra att ett ömsesidigt bolag inte kan rapportera ett eget kapital, trots att bolaget för tillsynsändamål är väl kapitaliserat. Det är missvisande och Svensk Försäkring verkar för att hitta lösningar i enlighet med IASBs principer på dessa problemställningar.

2.4 Ökad skatt och uppgiftslämning

2.4.1 Bör försäkringsföretag betala mer skatt?

För försäkringsföretag gäller delvis andra skatteregler än för andra företag. Livförsäkringsföretag betalar till stor del avkastningsskatt i stället för inkomstskatt, och skadeförsäkringsföretag har möjlighet att göra avsättningar till säkerhetsreserv. Också på mervärdesskatteområdet gäller särskilda regler, eftersom försäkringstjänster är undantagna från mervärdesskatt. Vidare finns det omfattande regelverk om avdragsrätt för premier till tjänstepensionsförsäkringar och viss avdragsrätt för privata pensionsförsäkringar. Förändrade skatteregler inom dessa områden ligger högt upp på den skattepolitiska dagordningen.

En särskild utredare har av regeringen fått i uppdrag att ta fram ett förslag till en skatt på finanssektorn, som minskar den antagna skattefördel som följer av att omsättning av finansiella tjänster har undantagits från mervärdesskatt.⁶³ Beroende på hur en sådan skatt utformas kan den få stora effekter på försäkringsföretagen. Utredaren ska lämna sitt förslag senast den 1 november 2016.

Tjänstepensionsbeskattningsutredningens betänkande Tjänstepension – tryggandelagen och skattereglerna (SOU 2015:68) överlämnades till regeringen i juni 2015. Utredningen föreslår bland annat ändringar i utbetalningsvillkoren för pensionsförsäkring och i den skatterättsliga flyttregeln.

⁶³ Direktiv 2015:51, Skatt på finanssektorn.

2.4.2 Skatteinitiativ utanför landets gränser

Även på EU-nivå pågår arbete för att låta finansmarknaden bidra mer till skatteintäkterna. Det är elva medlemsstater⁶⁴ som vill införa en gemensam transaktionsskatt på de finansiella marknaderna, FTT, ett samarbete som Sverige har valt att stå utanför. Förhandlingarna går trögt och det av flera skäl. De länder som står utanför samarbetet vill bland annat ha garantier för att transaktioner utanför de elva deltagande ländernas territorium inte kan komma att beskattas och är oroliga för hur skatten påverkar den inre marknaden och den reala ekonomin. Dessutom är de deltagande länderna inte eniga om exempelvis vilka transaktioner som ska beskattas och vilka skattesatser som ska gälla.

EU-kommissionen har vidare aviserat att man avser att lämna ett nytt förslag om en gemensam konsoliderad bolagsskattebas (CCCTB⁶⁵) efter att dess tidigare förslag från år 2011 strandat i förhandlingarna. Till skillnad mot det gamla förslaget avser kommissionen nu gå fram med förslag till en tvingande reglering.

OECD:s skatteprojekt Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) slutrapporterades i oktober 2015. Projektets målsättning har varit att multinationella företags vinster ska beskattas där den ekonomiska aktiviteten äger rum och inte i lågskatteländer där den ekonomiska aktiviteten är låg. 62 länder har deltagit i projektet och kommit överens om ett paket med 15 åtgärder. Åtgärderna rör bland annat ändrade regler för internprissättning, ränteavdrag, hybridinstrument och definition av fast driftställe. Nästa steg är att genomföra förändringarna, genom ändringar i OECD:s riktlinjer om internprissättning, internationella skatteavtal och nationell lagstiftning.

2.4.3 Internationellt utbyte av uppgifter ökar

De senaste åren har flera internationella lagstiftningsinitiativ genomförts

⁶⁴ Belgien, Tyskland, Estland, Grekland, Spanien, Frankrike, Italien, Österrike, Portugal, Slovenien och Slovakien.

⁶⁵ Common Consolidated Corporate Tax Base.

i kampen mot skatteundandragande och skattefusk. FATCA⁶⁶ är en amerikansk lagstiftning från 2010 som ålägger finansiella institut i hela världen att identifiera finansiella konton som innehas av amerikanska personer och rapportera tillgångar och inkomster på sådana konton till den amerikanska federala skattemyndigheten. Efter att Sverige tecknat avtal med USA och detta genomförts i svensk lag kommer svenska institut att rapportera till Skatteverket, som i sin tur överför informationen till den amerikanska federala skattemyndigheten.

Vidare har OECD tagit fram en global standard för automatiskt informationsutbyte om finansiella konton som bygger på modellen för FATCA-avtal. OECD:s standard består av en modell för avtal mellan myndigheter om att tillämpa gemensamma rapporteringsnormer⁶⁷. Standarden har införlivats på EU-nivå i direktivet om obligatoriskt utbyte om upplysningar i fråga om beskattning⁶⁸ och ska genomföras också i Sverige⁶⁹. Även detta medför att finansiella institut måste identifiera utländska kontohavare och rapportera tillgångar och kapitalinkomster i kontrolluppgifter till Skatteverket, för vidare överföring till kontohavarens hemvistland. Rapporteringsskyldighet kommer dock inte gälla för pensionsförsäkringar som uppfyller kraven i inkomstskattelagen och som tecknas och förvaltas i Sverige.

2.5 Rättssäkerheten får inte tummas på

Harmonisering mellan olika länders regler och tillsynspraxis kan i sig vara av godo. Det underlättar framför allt för de företag och grupper som har verksamhet i flera länder. Men i harmoniseringens namn har delar av regelsystemet blivit komplext, med övergripande politiskt framförhandlade principer som kompletteras på olika regleringsnivåer med långt-

⁶⁶ Foreign Account Tax Compliance Act.

⁶⁷ Common Reporting Standard, CRS.

⁶⁸ Rådets direktiv 2014/107/EU av den 9 december 2014 om ändring av direktivet 2011/16/EU vad gäller obligatoriskt automatiskt utbyte av upplysningar i fråga om beskattning.

⁶⁹ Prop. 2015/16:29, En global standard för automatiskt utbyte av upplysningar om finansiella konton.

gående detaljreglering. Det som från början var tänkt som principreglering blir på så sätt detaljreglering.

All reglering som försäkringsföretagen har att följa medför kostnader som i slutändan till stor del kommer att få bäras av försäkringstagarna. Det handlar om initiala anpassningskostnader men även löpande kostnader för att följa kraven och för att internt säkerställa och kontrollera efterlevnad. Att försäkringsrörelse står under tillsyn medför dessutom risk för kännbara ekonomiska sanktioner vid bristande regelefterlevnad.

Det är därför nödvändigt att reglerna är tydliga, förutsägbara och väl anpassade till försäkringsföretagens verksamhet. Det är likaledes nödvändigt att regler antas först efter det att konsekvenserna har utretts och berörda har getts möjlighet att lämna synpunkter så att reglerna får den effekt som är avsedd utan onödiga kostnader. För att göra en ordnad anpassning möjlig är det vidare självklart att reglerna måste antas i god tid innan de ska träda i kraft. Det kan konstateras att dessa nödvändiga förutsättningar inte alltid uppfylls i ett högt uppdrivet regleringstempo. Det drabbar företagen - och deras kunder - genom bland annat ökade kostnader.

EU-kommissionen har gett tydligt uttryck för att ”bättre reglering” (Better Regulation) är en viktig del av dess arbetsprogram. Avsikten är att minska byråkratin, undanröja regelbördor och främja investeringar. Kommissionens ”paket för bättre reglering”⁷⁰ innefattar konkreta initiativ för olika skeden i EU:s regleringsprocess för att möjliggöra prioriteringar och öka kvaliteten. Eftersom åren efter finanskrisen har inneburit en stor mängd ny reglering på finansmarknadsområdet har EU-kommissionen dessutom behov av att förstå den kombinerade effekten av dessa. Inom ramen för kapitalmarknadsunionen har EU-kommissionen därför i en konsultation efterfrågat information om regler som onödigtvis hindrar tillväxten, som medför onödiga administrativa bördor eller konsekven-

⁷⁰ http://ec.europa.eu/smart-regulation/better_regulation/documents/com_2015_215_en.pdf.

ser som inte är avsedda, som är inkonsekventa eller om det finns luckor i regleringen. Det är dock svårt att se att dessa initiativ, åtminstone i närtid, kommer få något avgörande inflytande på senare års reglering av försäkringsmarknaden.

Den allt större detaljeringsgraden i reglerna riskerar även att leda till att tillsynen blir detaljorienterad. EIOPA har en tydlig roll för att harmonisera tillämpningen av EU-regleringen, vilket i sin tur har lett till att myndigheten tar fram en stor mängd riktlinjer och utarbetar en tillsynshandbok. Samtidigt har EIOPA fått stor makt och kan till och med ingripa mot enskilda företag och förbjuda verksamheter och produkter och detta utan att den direkta tillsynen över försäkringsföretag åvilar myndigheten. Finansinspektionen deltar i EIOPA:s arbete och är därför central för att harmoniserad tillsyn och åtgärder av EIOPA är adekvata även för svenska förhållanden. Att Finansinspektionen inför ställningstaganden i EIOPA samråder med försäkringsbranschen och andra intressenter bör därmed vara en självklarhet.

3 Digitaliseringen förändrar allt

Digitaliseringen innebär stora förändringar för försäkringsbranschen. Den leder till nya risker och nya behov av försäkring, kommunikationen med kunderna förändras liksom konkurrenssituationen och det sätt på vilket nya produkter utvecklas. I det läget är det viktigt att regleringen anpassas till den nya digitala världen och inte utgör ett hinder för produktutveckling, innovation och effektiviseringar samtidigt som ett gott konsumentskydd kan värnas.

3.1 Funktionen i centrum

Även om digitalisering som begrepp har funnits länge, exempelvis har internetbanker funnits i 20 år, är det först nu som de riktigt stora förändringarna sker. Det följer i sin tur av den snabba utvecklingen av informations- och kommunikationsteknologi, IKT. Allt fler får tillgång till bredband och utvecklingen av trådlös kommunikation ökar samtidigt som utvecklingen av smartphones och liknande tillsammans med nya analysverktyg skapar helt nya möjligheter och behov.⁷¹

Från att ha fokuserat på produktion och fysiska produkter rör vi oss nu snabbt mot användaren och funktionell nytta. Samhället övergår gradvis till en *nyttjandekonomi*. Med det menas att funktionen blir viktigare än själva produkten, att det blir viktigare att ha tillgång till snarare än att äga och att konsumenterna är aktivt delaktiga snarare än passivt mottagande.⁷²

⁷¹ Sverige ligger långt framme vad gäller användningen av IT. Sett i relation till Europa så är Sverige exempelvis nummer ett vad gäller användning av smartphones, mätt i användning och utbredning. År 2013 använde 90 procent av de svarande i en undersökning av Post- och telestyrelsen i åldern 16–75 år internet. Yngre använder internet i högre utsträckning än äldre personer även om användandet bland äldre stadigt ökar. Drygt 90 procent har tillgång till internet i hemmet.

⁷² Patric Regårdh (2015), *Värdeskapandets nya logik* i Om Sverige i framtiden – en antologi om digitaliseringens möjligheter (SOU 2015:65).

För försäkringsbranschen handlar digitaliseringen i vissa avseenden om att ta fram företagsspecifika lösningar. På andra områden kan det finnas ett värde i att ta fram branschgemensamma lösningar med konsumenten i fokus.

3.2 Informationsmängden ökar dramatiskt

3.2.1 Allt kopplas upp och ihop

Från början handlade digitaliseringen främst om att effektivisera arbetsätt och interna processer, exempelvis utöka möjligheterna att använda digitala kanaler (webb, appar m.fl.) för informationssökning, försäljning, kundservice m.m. och att effektivisera redan befintliga processer för administration och skadereglering.

Ett exempel på sådan mer långtgående effektivisering inom försäkringsbranschen är det som görs av holländska InShared, grundat 2010 av Achmes Schadeverzekringen NV. Det unika med InShared är att hela skaderegleringsprocessen har digitaliserats. Kunderna gör skadeanmälan on-line och hjälps därefter automatiskt till nästa steg – själva skaderegleringen – genom att de kan boka in hantverkare m.m. on-line. Verktøget gör det möjligt för kunden att följa och få feedback längs hela skaderegleringsprocessen. I dag regleras omkring hälften av InShareds skador digitalt och med högre kundnöjdhet än icke-digitala tjänster.⁷³

En annan vidare innebörd av begreppet digitalisering är att den nya teknologin nu driver fram helt nya behov av försäkringsprodukter och ett nytt sätt att åstadkomma produktutveckling via s.k. plattformar där konsumenterna deltar aktivt. Den digitaliseringsprocess som nu pågår innebär något större, den kommer att utgöra en integrerad del av våra liv.

Internet of Things (IoT) innebär att vi får allt fler uppkopplade föremål. Det kommer att gå att koppla upp i stort sett vad som helst – aktivitetsarmband, bilar, kläder – allt som har sensorer, vilket i sin tur leder till

⁷³ www.inshared.nl.

nya produkter, användningsområden och innovationer. I förlängningen innebär det att produkterna inte enbart kommer att fylla den funktion de främst är byggda för utan de kommer att skapa nytta långt bortom den traditionella funktionen. Kombinationsmöjligheterna blir oändliga. Det handlar således inte längre enbart om att effektivisera arbetsätt och processer utan om att skapa något nytt.

Och utvecklingen sker exponentiellt, i en ökande takt, när allt fler produkter kopplas ihop på nya sätt. År 2020 beräknas mellan 26 och 50 miljarder olika elektroniska produkter kunna kopplas ihop.⁷⁴ Att jämföras med dagens 5–6 miljarder enheter.⁷⁵

3.2.2 Analys av Big Data

Varje minut görs över fyra miljoner sökningar på Google, 2,5 miljoner uppdateringar på Facebook och 72 timmar videomaterial laddas upp på YouTube. Nitio procent av all data i världen har producerats under de två senaste åren och utvecklingen går i accelererande takt. Till det kommer den data som hanteras i olika affärssystem hos försäkringsföretag, banker m.fl.⁷⁶

Betydelsen av sociala medier tillför ytterligare en dimension när det kommer till att samla information och att identifiera beteenden och trender. Alla sökningar på Google, kontakter via Facebook och motsvarande, inträffade händelser och användningar av begrepp på sociala medier sparas och kan kopplas ihop. Google, Twitter med flera företag blir på detta sätt enorma databaser.

I ett första steg skapas således enorma datamängder – Big Data. Den samlade mängden data är emellertid så stor och ostrukturerad att traditionella analysverktyg inte räcker till. Data kommer i olika format

⁷⁴ www.gartner.com/newsroom/id/2636073.

⁷⁵ Anna Felländer (Swedbank) och Jacob Ståhle (Google) på Svenska Försäkringsföreningens seminarium den 1/10 2015.

⁷⁶ Patric Regårdh (2015), *Värdeskapandets nya logik* i Om Sverige i framtiden – en antologi om digitaliseringens möjligheter (SOU 2015:65).

(e-mail, video, finansiella transaktioner m.m.) och det behövs system för att sortera data, dvs. att sortera ut vad som är användbart och inte (relevans) och data måste kunna lagras. Nästa steg blir därför att använda verktyg för att analysera stora mängder data. I den delen går utvecklingen snabbt framåt och det finns i dag program för att ur stora datamängder snabbt få fram mönster och samband som kan användas för vidare analys. Och genom molntechnologin kan allt större mängder data lagras och delas.

Försäkringsbranschen genererar i sig enorma mängder data om transaktioner, kommunikation och beteenden som kan användas såväl för att utveckla riskhanteringen och det skadeförebyggande arbetet som för att ta fram helt nya försäkringstjänster. Redan i dag finns och används teknik för informationsinsamling om exempelvis körbeteende. Det går t.ex. att via en mobilapp koppla ett visst körbeteende till ett ”track record” hos försäkringsföretag eller att koppla ”eco driving” till en rabatt. Genom att kartlägga vilka gator som översvämmas – digitala rapporteringssystem – kan det skadeförebyggande arbetet utvecklas ytterligare.

Med å ena sidan ett oändligt antal sammankopplade föremål och datakällor och å den andra tillgång till mer kraftfulla analysverktyg, kan analysen inom försäkring utvecklas och i betydligt högre utsträckning än i dag bidra till att hitta mönster, identifiera trender och generera ny kunskap. Analysen går från att ställa sig frågan ”Vad har hänt?” (deskriptiv analys) till ”Vad skulle kunna hända?” (prediktiv analys). I ett nästa steg blir frågan ”När och varför sker det?” (preskriptiv analys).

3.2.3 Nya risker och möjligheter med cyberrisker

Den information som samlas på internet är sårbar för attacker. Det finns risker för bedrägeri och hot av kriminella orsaker. Det kan handla om terrorism. Och många gånger är det lättare att attackera ett system än att försvara det. Men den digitala världen är även sårbar för mänskliga misstag. Stora mängder data innebär en stor risk i det att förlust av data kan leda till att företag måste lägga ned eller att säkerhetssystem inte fungerar. Nya risker uppstår.

För försäkringsbranschen handlar frågan om cyberrisker till en del om hur företag och privatpersoner framöver ska kunna försäkra sig mot de nya riskerna. Det är en växande marknad som är förknippad med nya svårigheter som att beräkna risker och att utforma försäkringen i sig. Cyberrisker täcker allt från stöld av datorer och slarv med inloggningskoder (både vad gäller val av lösenord och hur lösenordet hanteras) till hackerattacker och stöld av data.

Det handlar även om att försäkringsföretagen i sig har tillgång till omfattande individuell information om sina kunder. Det innebär en risk för förlust av data och dataintrång.

Den ökade tillgången till data och verktyg för analys ökar samtidigt möjligheterna att upptäcka mönster och beteenden via exempelvis sociala nätverk, vilket kan göra det både lättare att förutsäga och att upptäcka försäkringsbedrägerier. Inom detta område kan det finnas utrymme för branschgemensamma lösningar.

3.3 Produktutveckling och distribution flyter ihop

Med digitaliseringen har redan sättet att kommunicera med konsumenterna förändrats till att huvudsakligen ske via digitala kanaler. Till det kommer att konsumenterna blir mer delaktiga i innovations- och produktionsprocessen genom nya sätt att kommunicera. Produktutveckling och distribution flyter på så sätt ihop.

3.3.1 Kommunikationen med konsumenterna förändras

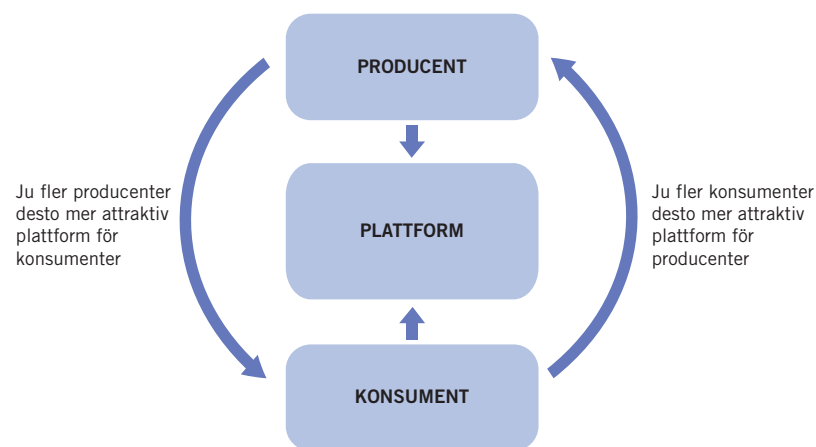
Att konsumenterna driver den tekniska utvecklingen framåt och skapar ett förändringstryck genom att välja nya sökverktyg vid köp av produkter och tjänster, exempelvis jämförelsesajter och sociala medier, gör att det kan vara bra att involvera konsumenterna på ett mer aktivt sätt. Istället för att mycket av värdeskapandet sker inom företaget kan det komma att ske som ett resultat av relationer som byggs via digitala plattformar, i samverkan med ett närmast oändligt antal deltagare.

Digitala plattformar i centrum för utvecklingen

Den utveckling som sker kan ha sin grund i att konsumenterna är missnöjda med bemötandet, den service som ges eller helt enkelt att utbudet av produkter och tjänster är fel, att innovationen går för långsamt. Det handlar om att identifiera ”vilande” varor och tjänster som sedan förmedlas via plattformar.

Med plattform avses en mjukvara som erbjuder en mötesplats där utbud och efterfrågan av varor och tjänster möts. Några exempel på plattformar är sökmotorer som Google, sociala medier som Instagram och Facebook, appar, musiktjänster som Spotify, men även sådant som ett betalningssystem, Swish m.m. utgör en plattform.

Diagram 10. Plattformen som mötesplats

Källa: Eget diagram

Plattformen ägs av en part som genom plattformen kan samla enorma mängder data. Värdet av plattformen ökar med antalet användare (producenter och konsumenter) – en s.k. nätverkseffekt, vilket skapar en monopolsituation för den som äger en stor plattform. Sambanden illustreras i diagram 10.

Koncentrationen av information är i dag stor, nära hälften av all trafik på Internet sker via en procent av plattformarna.⁷⁷ I och med att tillgången till information är så central för analys och utveckling kan koncentrationen i sig komma att skapa inträdesbarriärer, dvs. det skapas monopol för information.

Gemensamt för många av de plattformar som utvecklas på det finansiella området, exempelvis Tink, men även branschgemensamma plattformar som Minpension.se, är att de utgör samlade informationsnav. De samlar in information från flera olika håll och paketerar informationen på ett sätt som kunderna kan och vill ta till sig. Minpension.se tar sin utgångspunkt i användarens behov och svarar på frågor som Vilken pension får jag? Vad kan jag göra för att få en högre pension?

Plattformen Shareville (Nordnet) har gått ett steg längre genom att aktivt involvera medlemmarna. Via plattformen kan medlemmar ta del av varandras portföljer, diskutera sparande, utbyta erfarenheter och lära sig av varandra. Att det handlar om riktiga portföljer och att systemet är transparent lyfts fram som viktiga faktorer för framgången. Medlemmarna uppger att de får bättre hjälp av varandra än genom att fråga banken hur de ska investera. Användarnas förtroende för varandra tycks med andra ord vara högre än till institutioner som försäkringsföretag och banker.⁷⁸

Shareville är även ett exempel på att konsumenter inte drar sig för att lämna ifrån sig information om sig själva, vilket gör att det går att interagera med dem samtidigt som de också vill ha något tillbaka.

Den snabba utvecklingen ställer höga krav på redan etablerade företag att utnyttja den nya tekniken och inleda nya typer av samarbeten för att skapa nya lösningar. Mycket handlar om att kombinera individer, digitala plattformar och effektiviserade arbetssätt samtidigt som konsu-

⁷⁷ COM (2015) 192 final, A Digital Single Market Strategy for Europe.

⁷⁸ www.shareville.se.

menternas behov möts. Enligt 4 kap. 4 § försäkringsrörelselagen gäller att försäkringsföretag inte får bedriva annan rörelse än försäkringsrörelse och därmed sammanhängande verksamhet. Det är därför främst inom skadereglering och till viss begränsad del inom det skadeförebyggande arbetet som försäkringsföretagen kan agera.

3.3.2 Konkurrensituationen förändras

Digitaliseringen gör det väsentligt lättare för konsumenter att jämföra produkter och priser vilket gör att även lokala varor och tjänster utsätts för en internationell konkurrens. Kostnaderna för att distribuera tjänster digitalt är närmast obefintliga, marginalkostnaden går mot noll.

Nya konkurrerande tjänsteföretag är redan från början inriktade på att verka på en global marknad, s.k. born globals. De kan ha sitt ursprung i att ägarna mer eller mindre av en slump lyckas skapa något, t.ex. AirBnB, eller så kan det vara företag som breddar sin verksamhet och sitt erbjudande till kund, skapar en tjänst som ligger långt bortom den ursprungliga affärsidén.

På det finansiella området uppstår nya företag som utmanar mer traditionella finansiella företag s.k. Fintech-företag (Financial Technology). Genom att erbjuda finansiella tjänster samtidigt som de skapar en användarupplevelse når företagen snabbt nya potentiella kunder som kan informera sig inför beslut genom att exempelvis ta råd av varandra. Fintech-företagen uppstår i dag främst på den amerikanska marknaden och är i första hand inriktade på banktjänster men de börjar utmana även försäkringsmarknaden⁷⁹.

⁷⁹ www.hioscar.com.

3.4 Delningsekonomin

Delningsekonomi handlar i grunden om ett bättre utnyttjande av resurser. Genom att dela kan vilande överkapacitet reduceras. Grunden för delningsekonomi är digitaliseringen som ger tekniken för att matcha utbud och efterfrågan och skapa individanpassade lösningar – via plattformar – snabbt, enkelt och till en låg eller närmast obefintlig kostnad.

3.4.1 Att använda utan att äga

Innovationer inom delningsekonomin bygger på att identifiera outnyttjade varor och tjänster och att föra samman utbud och efterfrågan. Det innebär att traditionella mellanhänder ersätts av digitala plattformar. På så sätt har tjänster som AirBnB – världens största utbud av hotellrum utan att äga ett enda rum och Uber – världens största taxiföretag utan att äga en bil – snabbt etablerat sig som globala företag. Allt utgår från funktionen – att bo, transportera sig – och betala för den tid som tjänsten utnyttjas – pay-as-you-live/drive.

På det finansiella området har redan tjänster som crowd funding utvecklats. Exempel på sådana företag är FundedByMe och Trustbuddy som utgör plattformar där riskkapital kanaliseras genom att individer lånar ut pengar till andra individer.

Att vi delar på exempelvis bilar är i sig ingenting nytt – bilpooler har funnits länge. Skillnaden är att digitaliseringen ökar effektiviteten i hur saker och ting kan delas med hjälp av exempelvis appar som matchar utbud och efterfrågan. Det blir helt enkelt enklare att dela på exempelvis en bil. Med kombinationen självkörande och delade bilar kan bilarna komma att användas under större delen av dygnet istället för att stå stilla i genomsnitt 23 timmar av dygnets 24 timmar⁸⁰. Och ett betydligt högre resursutnyttjande innebär helt andra risker än dem som gäller i dag. Det att hem hyrs ut och bilar används i yrkesmässig trafik innebär även att ändamålet med försäkringen blir ett annat jämfört med då nyttjandet sker enbart för eget bruk.

⁸⁰ Svenska Dagbladet 2/9 2014.

De nya tjänsterna står inte utan kritik. Myndigheter som Transportstyrelsen, Polisen, Ekobrottsmyndigheten och Skatteverket utreder exempelvis Übers verksamhet och Finansinspektionen har nyligen krävt att Trustbuddy upphör med sitt kunderbjudande med omedelbar verkan efter det att oegentligheter har upptäckts.

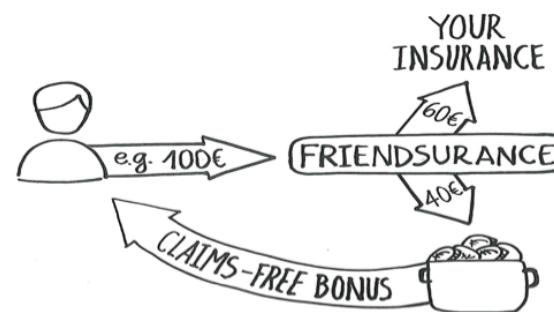
3.4.2 Peer-to-peer försäkring

Redan 2010 etablerades Friendsurance utifrån tanken om delningsekonomi på den tyska försäkringsmarknaden och företaget har i dag drygt 50 000 kunder. Affärsidén är att erbjuda billigare försäkring för en mindre grupp av vänner (jämför gruppförsäkring) på motsvarande sätt som traditionella företag gör för ett stort antal oberoende kunder. En bärande idé är att känslan av ansvar ökar gentemot varandra inom gruppen varigenom antalet försäkringsfall hålls nere och risken för försäkringsbedrägerier minskar.

Friendsurance har licens som försäkringsförmedlare och faller inom s.k. peer-to-peer insurance (P2P), där en grupp av försäkringstagare bildar mindre nätverk on-line. Grupperna består av mellan 4 och 16 medlemmar som har samma typer av försäkring. De flesta försäkringstagarna är 45 år och yngre. I någon mening innebär P2P att försäkring återgår till där allt började, en grupp personer som sluter sig samman och delar på riskerna.

En viktig del i Friendsurance affärsidé är återbäringen till kunderna. I diagram 11 illustreras hur flödena går. Av exempelvis 100 Euro som betalas in i premier går 60 Euro till ett försäkringsföretag. Om inga krav uppstår kan upp till 40 procent av premierna återbetalas i bonus.

Diagram 11. Friendsurance idé

Källa: www.friendsurance.com

I dag erbjuder Friendsurance försäkringar för nätverk inom villaförsäkring, olycksfall (personal-liability) och rättsskydd (legal-expenses insurance).

Och utvecklingen av P2P går snabbt även om det många gånger är relativt oklart vilken verksamhet som företagen ägnar sig åt, försäkring, försäkringsförmedling eller annat och under vilken tillsyn de står. Några exempel på företag som lyfts fram i olika sammanhang är Guevara, ett brittiskt försäkringsförmedlingsföretag som har lanserat ett försäkringskoncept P2P för bilförsäkring. Under 2015 har företag som PeerCover på Nya Zealand, insPeer i Frankrike och Peer Mutual Protection i Kina startats.

De nya aktörer som verkar på området för P2P leder till ett ökat tryck på försäkringsbranschen att anpassa sig till de nya förutsättningarna och dra nytta av det informationsövertag som finns exempelvis vad gäller riskanalys och information om transaktioner och beteenden. Ur ett konsumentperspektiv finns det en risk för att nya försäljningskanaler fokuserar mer på pris än innehåll, vilket i förlängningen kan leda till ett race-to-the-bottom vad gäller försäkringsinslag och underförsäkring.

Med P2P ökar även risken för moturvalsproblem. Individer med goda risker går ur tidigare försäkringskollektiv och tecknar gemensamma försäkringslösningar där de själva bestämmer vilka (lågriskindivider) som får ingå i gruppen.

3.5 Nya behov av försäkring

När fokus ligger mer på funktion än en viss produkt blir också behovet av försäkring ett annat. Två högst aktuella exempel är självkörande fordon och utvecklingen av E-hälsa.

3.5.1 Självkörande fordon

Självkörande fordon som bilar och fartyg är redan i dag en realitet. Volvo lanserar 2017 projektet Drive Me i Göteborg. Det är en försöksverksamhet med 100 självkörande bilar. De får köras i allmän trafik, men endast på vägar där de inte konfronteras med oskyddade trafikgrupper.

Med datorer på fyra hjul kommer trafikflöden att effektiviseras och olycksrisken att minska. Försäkringsbehovet förändras. Även om det framöver kommer att finnas ett behov av ekonomiskt skydd mot oförutsedda händelser som brand, stenskott, stöld och inbrott, rättsskydd m.m. så kommer risken för personskada att minska liksom behovet av vagnskadeförsäkring när antalet kollisioner minskar kraftigt.

Samtidigt som behovet av konsumentförsäkringar blir lägre med självkörande bilar blir behovet av produktansvarsförsäkring större. Om något går fel, som drabbar ett stort antal uppkopplade bilar samtidigt, riskerar det att få mycket stora konsekvenser på flera olika håll samtidigt. Riskkoncentrationen ökar och möjligheterna till att diversifiera riskerna blir därmed mindre.

Sammanfattningsvis förändras riskerna på två olika sätt med självkörande fordon. Det ena är att vissa av de risker som finns i dag, exempelvis för personskada, minskar eller försvinner. Det andra är att nya, möjligen

mer svårberäknade, risker uppstår till följd av stora koncentrerade datamängder och sammankopplade fordon som sammantaget är sårbara för exempelvis hackerattacker.

En annan närliggande fråga är vem som ska ha tillgång till den information som lagras i fordon – ägaren, biltillverkaren eller försäkringsföretaget. Försäkringsföretag har ett intresse av att få ut denna information i samband med en eventuell skaderegleringsprocess. Det finns samtidigt integritetsaspekter för den enskilde att ta hänsyn till.

Regeringen har nyligen tillsatt en utredning som ska analysera om och hur reglerna behöver anpassas för självkörande fordon. Syftet är att skapa bättre rättsliga förutsättningar för introduktion och försök med självkörande fordon i allmän trafik. Utredningen ska lämna sina förslag när det gäller att underlätta för försök med självkörande fordon den 1 april 2016. Den 28 november 2017 ska förslag för att underlätta en introduktion av sådana fordon i allmän trafik lämnas.⁸¹

3.5.2 E-hälsa

Hälsa pekas ut som ett av de områden som kommer att påverkas allra mest av den ökade digitaliseringen. Med välfärdsteknologin förenklas vårdkedjor, tillgängligheten ökar och individen blir mer delaktig. Vårdprocessen kommer sannolikt att kunna effektiviseras utan att kvaliteten försämras.

E-hälsa är ett samlingsbegrepp för digitala hälsotjänster och ses globalt som ett av de viktigaste verktygen för att möta framtidens utmaningar.⁸² Begreppet E-hälsa omfattar såväl interna som externa digitala verktyg.

Interna verktyg handlar om intelligenta beslutsstöd som hjälper vårdpersonalen att tolka stora mängder information. Exempelvis kan behandlingsresultat baseras på data från olika källor för att fånga upp

⁸¹ Direktivet är beslutat men har ännu ej publicerats.

⁸² Sveriges kommuner och landsting, *Ekonomirapporten*, Oktober 2015.

genetisk och fysiologisk information men även sådant som information om livsstil kan vägas in. Med hjälp av nya analysverktyg kan säkrare diagnoser ställas och mer adekvat val av behandling påbörjas. Det kan i sin tur bidra till att skapa ökad kunskap om hur olika levnadsvanor och andra faktorer påverkar hälsan och därmed verka preventivt.

Externa verktyg handlar om kommunikationen med medborgarna. Ett vårdbesök kan i framtiden komma att ske i form av ett videosamtal lika gärna som ett fysiskt möte. Individer kan få direkttillgång till mätinstrument för att mäta blodtryck, hjärtfrekvens m.m., dvs. sådant som tidigare har varit tillgängligt endast för de professionella, och idka nödvändig egenvård och ha en relation med professionen endast när så behövs. Hela vårdkedjan kan komma att förändras.

Genom att kombinera stora mängder empirisk information inom hälsoområdet ökar möjligheterna till preskriptiv (när och varför?) analys. Det kan möjliggöra utveckling av nya försäkringsprodukter som bidrar till att skapa en närmare relation till kunderna. Ett asiatiskt livförsäkringsföretag har till exempel skiftat affärsidé från att främst sälja försäkring till att hjälpa individer att leva mer hälsosamma liv.⁸³

3.6 Teknikneutral reglering

De möjligheter som digitaliseringen för med sig leder mycket snabbt till nya fenomen som ska försäkras. Det är inte alltid uppenbart vad eller vem det är som ska försäkras samtidigt som det handlar om delvis nya typer av risker för försäkringsföretagen. I det läget är det viktigt med ett väl fungerande och förutsägbart regelverk för konsumentskydd som inte bromsar den digitala utvecklingen.

⁸³ PWC (2015), *Insurance 2020 & beyond: Necessity is the mother of reinvention.*

3.6.1 EU-kommissionen ser en stor potential för tillväxt med en digital inre marknad

Under de senaste åtta åren har de strukturella skiften som följer av digitaliseringen delvis hamnat i skymundan till följd av finanskrisen med dess krishantering och regleringsvåg.⁸⁴ Under hösten 2014 lanserade EU-kommissionen ett program för sysselsättning, tillväxt, rättvisa och demokratisk förändring inriktat på tio politiska områden. Som en del i det presenterades under våren 2015 en strategi för EU:s digitala inre marknad, En sammankopplad digital inre marknad (DSM)⁸⁵.

Strategin innehåller både lagstiftande och icke lagstiftande förslag som kommer att diskuteras och genomföras före slutet av 2016. Strategin fokuserar på tre områden: att ta bort hinder, exempelvis geo-blocking, för gränsöverskridande verksamhet för att förbättra företags och konsumenters tillgång till varor och tjänster online, att skapa förutsättningar för framväxten av digitala nätverk och innovativa tjänster samt att maximera tillväxtpotentialen för EU:s digitala ekonomi vad gäller investeringar i it-infrastruktur, öka digitala kunskaper hos konsumenterna m.m.⁸⁶

3.6.2 Konsumentskydd i den nya digitala världen

För försäkringsbranschen är det viktigt att digitaliseringen kan fortsätta att bidra till effektivisering, produktutveckling och innovation. En förutsättning är att regleringen följer med i den verklighet som den befinner sig i och inte utgör ett hinder. Regelverket måste anpassas efter nya sätt att distribuera och konsumera försäkring. Exempelvis förväntar sig kunderna i dag en enkel och tydlig köpprocess där de kan jämföra olika erbjudanden och ta väl underbyggda beslut on-line. Det är därför viktigt

⁸⁴ Jean Claude Juncker (2014), *En ny start för EU: Mitt program för sysselsättning, tillväxt, rättvisa och demokratisk förändring*, öppningsanförande vid Europaparlamentets plenarsammanträde.

⁸⁵ Sveriges kommuner och landsting, *Ekonomirapporten*, Oktober 2015.

⁸⁶ EU-kommissionen, Pressmeddelande 6 maj 2015 *Den digitala inre marknaden från teori till praktik – kommissionens 16 initiativ*; Pressmeddelande Regeringskansliet 6 maj 2015 *Kommissionen presenterar strategi för EU:s digitala inre marknad och EU-kommissionen (2015) Varför behöver vi en digital inre marknad?*

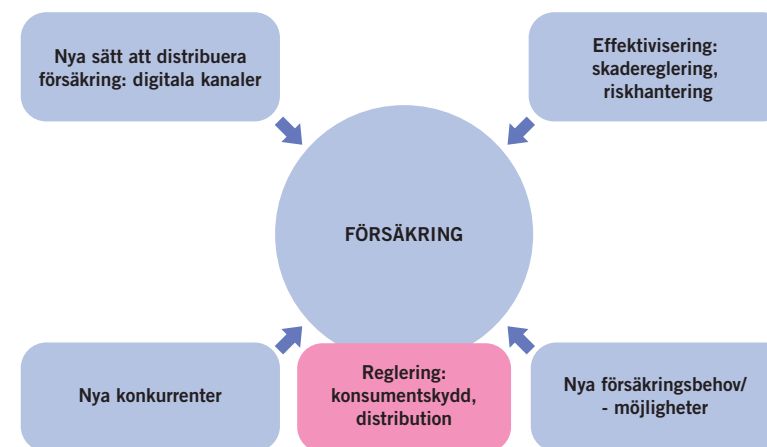
att regleraren undviker regler som leder till informationsöverbelastning eller till krav på att informationen ska lämnas på papper. Det är även viktigt att det inte införs begränsningar som försvårar hanteringen av personuppgifter då de är av stor betydelse vid premiesättning, riskbedömning och skadereglering.

Det behövs även ett konsumentskydd som fungerar när värdekedjorna ser annorlunda ut. Inte minst utvecklingen av delningsekonomin ställer krav på utformningen av regelverk när tidigare vertikala värdekedjor blir horisontella, när ekonomin rör sig från Business to Consumer (B2C) till Human to Human (H2H) och risken flyttas från den traditionella mellanhanden till individen.

För försäkringsbranschen är det viktigt att de regleringar som tas fram skapar gemensamma spelregler för alla aktörer på försäkringsmarknaden oavsett om de ligger i ett "försäkringsskal" eller inte. Det gäller inte minst mot bakgrund av framväxten av nya typer av plattformar för distribution och försäljning av försäkring.

Sammanfattningsvis finns det en lång rad förändringar som på olika sätt ställer krav på utformningen av regleringen framöver, se även diagram 12. Det handlar om nya sätt att distribuera försäkring via digitala kanaler, nya konkurrenter och nya produkter som utvecklas och för med i sig andra behov av försäkring. De stora datamängderna tillför en ytterligare dimension i riskanalysen.

Diagram 12. Krav på anpassad reglering för försäkringsföretag i en digitaliserad värld

Källa: Eget diagram

4 Hållbarhet viktigt ur ett försäkringsperspektiv

Hållbarhet har flyttat allt högre upp på regeringars och företags agendor. Frågor om miljö, mänskliga rättigheter, sociala förhållanden och motverkande av korruption får en allt större plats. För försäkringsföretagen är hållbarhetsfrågor viktiga i såväl kapitalförvaltningen som i försäkringsverksamheten. Försäkringsföretagen förvaltar tillsammans mer än 4 000 miljarder kronor och skadeförsäkringsföretagen hanterar drygt 2 miljoner skadeärenden per år till en skadekostnad på cirka 50 miljarder kronor. Försäkringsföretagens agerande i hållbarhetsfrågor spelar därför en viktig roll i samhället och bidrar till en långsiktigt hållbar utveckling.

I detta avsnitt berörs ett antal områden inom försäkring där olika dimensioner av hållbarhet har betydelse: försäkringsföretagen som investerare och kapitalförvaltare, behovet av klimatanpassning och långsiktigt hållbar välfärd och pension.

4.1 Allmänt om hållbar utveckling

4.1.1 Ett internationellt perspektiv

FN förnyar de globala hållbarhetsmålen

Begreppet hållbar utveckling lanserades 1987 i FN-rapporten Vår gemensamma framtid, även kallad Brundtlandrapporten, och definieras där som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov. I rapporten definieras tre dimensioner av hållbar utveckling – den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga – som samstämmigt och ömsesidigt ska stödja varandra. Vid FN:s toppmöte om hållbar utveckling i Johannesburg 2002 erkändes hållbar utveckling som en överordnad princip för FN:s arbete.

På FN:s världsmöte i juli 2015⁸⁷ enades de 193 medlemsländerna kring en global utvecklingsagenda fram till 2030 med 17 hållbarhetsmål, så kallade Sustainable Development Goals (SDG), vilka sedan beslutades på klimatmötet den 25 september. Målen ersätter de gamla millenniemålen som löper ut 2015 och tanken är att länderna tillsammans ska skapa ekonomisk tillväxt samtidigt som miljön värnas och social inkludering underlättas.

FN:s vision är att ingen ska lämnas utanför, vilket ska åstadkommas genom ett utökat samarbete mellan både traditionella och icke traditionella aktörer såsom regeringar, civilsamhälle och privata sektorn.⁸⁸ Det kräver att såväl offentliga som privata resurser används smartare och investeras rätt. Exempel på mål i den globala utvecklingsagendan för långsiktig hållbarhet är att utrota hunger, säkerställa folkhälsa, främja inkluderande och hållbar ekonomisk tillväxt, bygga uthållig infrastruktur, säkerställa hållbara konsumtions- och produktionsmönster samt bekämpa klimatförändringar och dess negativa effekter.

EU:s strategi för hållbar utveckling

Hållbar utveckling är en grundläggande förutsättning för EU-arbetet och det är inskrivet i EU-fördraget. Strategin för hållbar utveckling sammanför alla olika trådar för ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet under det övergripande målet att ständigt förbättra livskvalitet och välbefinnande för såväl nuvarande som för kommande generationer. EU följer vartannat år upp arbetet för att bevaka EU:s strategi och i det arbetet används Eurostats indikatorer för hållbar utveckling, Sustainable Development Indicators (SDI). Inom ramen för SDI har 10 nyckelindikatorer tagits fram, se tabell 1, vilka påminner om FN:s utvecklingsmål.

⁸⁷ The Third International Conference on Financing for Development, held July 13 to 16 in 2015.

⁸⁸ <https://sustainabledevelopment.un.org/>.

Tabell 1. Nyckelindikatorer för hållbar utveckling

1. Socioekonomisk utveckling	6. Klimatförändring och energi
2. Hållbar konsumtion och produktion	7. Hållbara transporter
3. Social inkludering	8. Naturresurser
4. Demografiska förändringar	9. Global samverkan
5. Folkhälsa	10. God förvaltning

Källa: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/indicators>

En skillnad mellan FN:s mål och EU:s strategi är att medan den förra har sin tyngdpunkt i globala utmaningar som utrotning av hunger och utbildning för alla, har den senare mer fokus på demografiska utmaningar såsom en ökande försörjningsbörda.

4.1.2 Det nationella perspektivet

Regeringen definierar hållbar utveckling som att utvecklingen ska vara hållbar på lång sikt ur miljömässigt, socialt och ekonomiskt hänseende. På miljö- och klimatområdet har riksdagen fastställt ett antal mål⁸⁹ som kopplar till EU:s 2020-mål, dvs. målet att begränsa den globala ökningen av medeltemperaturen till högst 2 grader Celsius jämfört med förindustriell nivå.⁹⁰

Med social hållbarhet menar regeringen att hänsyn ska tas till frågor som rör socialt ansvarstagande, som till exempel mänskliga rättigheter och rättigheter för arbetstagare. Med ekonomisk hållbarhet avses på finansmarknadsområdet bolagsstyrningsfrågor, vilket bland annat innefattar utformning av reglering avseende aktieägares rättigheter och frågor om ansvarsutkrävande för ledande befattningshavare.

⁸⁹ Prop. 2009/10:155, Bet. 2009/10:MJU25, Riksdagsskrivelse 2009/10:377.

⁹⁰ http://ec.europa.eu/clima/news/articles/news_2015091801_en.htm.

4.1.3 Företagsperspektivet

Bland företag används ofta begreppet Corporate Social Responsibility (CSR). Det kan översättas till företagens sociala ansvar eller företagens samhällsansvar. Det finns en förväntan på att företag på eget initiativ, och utöver vad lagstiftningen kräver, tar ansvar för sin roll i och påverkan på samhället. Politiska organisationer och myndigheter har med detta perspektiv främst en pådrivande och stödjande roll, medan investerare och konsumenterna är viktiga intressenter som kan förstärka och belöna företagets arbete. Media har en viktig roll som granskare och kan också medverka till att höja medvetandenivån om företagets positiva och negativa påverkan på samhället.

I investerarkretsar talar man ofta om ESG (Environment, Social and Governance) för att framhålla miljöhänsyn, sociala förhållanden och bolagsstyrning som grundläggande för ett ansvarsfullt investeringsarbete. Det finns flera nätverk för investerare som arbetar med ansvarsfulla investeringar. Ett par exempel är PRI (United Nations backed Principles for Responsible Investment Initiative), Swesif.⁹¹ och Hållbart värdeskapande.⁹²

4.2 Försäkringsföretag och hållbarhet

Försäkringsföretagen har länge arbetat med hållbarhetsfrågor. De flesta har en hållbarhetspolicy som anger hur företaget ska arbeta med frågorna. Det kan handla om många olika aspekter som t.ex. miljö och klimat, mänskliga rättigheter, arbetstagar rättigheter, bolagsstyrning, etik, antikorrupktion, samhällsnytta, välfärd m.m. Många av företagen har också anslutit sig till frivilliga initiativ och samarbetsprojekt som t.ex. FN:s Global Compact, PRI, Swesif och Hållbart värdeskapande (se avsnitt 4.1.3). Flera av företagen rapporterar sitt hållbarhetsarbete

⁹¹ Swesif (Sveriges forum för hållbara investeringar) är en oberoende förening med drygt 40 medlemmar. Syftet är vara ett forum för kapitalägare och kapitalförvaltare som arbetar för och med hållbara investeringar i Sverige.

⁹² Hållbart värdeskapande är ett samarbetsprojekt mellan 17 av Sveriges största institutionella investerare och, sedan våren 2015 även Nasdaq OMX Stockholm. Syftet är att lyfta fram betydelsen av att företag arbetar strukturerat med hållbarhetsfrågor.

i enlighet med riktlinjerna från den globala organisationen Global Reporting Initiative (GRI)⁹³.

4.2.1 Nytt hållbarhetsmål för finansmarknadsområdet

I budgetpropositionen för 2016 föreslår regeringen ett nytt mål för finansmarknadsområdet, nämligen att det finansiella systemet ska bidra till en hållbar utveckling. Regeringens vision är att det finansiella systemet ska bidra genom att finansmarknadens olika aktörer ska beakta miljömässiga, sociala och bolagsstyrningsmässiga aspekter i sin verksamhet.

Rent konkret presenterar regeringen tre initiativ som kan komma att påverka försäkringsföretagen. Det första initiativet handlar om att regeringen vill verka för en mer hållbar fondmarknad. Det kan t.ex. handla om att miljömärka fonder för att underlätta för privatpersoner, företag och institutionella investerare att göra medvetna val och därigenom kunna bidra till en hållbar utveckling. Som ett led i detta höll konsument- och finansmarknadsministern under våren 2015 en serie s.k. rundabordsamtal med representanter för fondbolag, konsumentorganisationer, myndigheter och forskare för att utbyta kunskap och erfarenheter. Regeringen har också i ett tilläggsdirektiv gett utredningen *Översyn av fondregelverket* i uppdrag att föreslå åtgärder för att förbättra informationsgivningen och jämförbarheten kring hur fondförvaltare i sin förvaltning integrerar hållbarhetsaspekter såsom miljö- och klimatfrågor, mänskliga rättigheter, arbetsvillkor och bekämpning av korrupktion⁹⁴. Utredningen ska presentera sitt slutbetänkande senast den 30 juni 2016.

Utredningens förslag kan komma att träffa de försäkringsföretag som har fondbolag. Det kan i sammanhanget vara intressant att notera att det redan har tagits initiativ till självreglering i frågan. Den oberoende föreningen Swesif med ett 40-tal medlemmar som äger eller förvaltar

⁹³ GRI är en icke-vinstdrivande organisation som grundades i Boston 1997. Numera har den sitt sekretariat i Amsterdam. GRI:s ramverk omfattar organisationers ekonomiska, sociala och miljömässiga påverkan.

⁹⁴ Direktiv 2014:158, *Tilläggsdirektiv till Utredningen om en översyn av fondregelverket*.

kapital, introducerade i maj 2015 ett eget initiativ – *Hållbarhetsprofilen* – för att förbättra informationsgivningen om hållbarhetsfrågor till privatpersoner. Hållbarhetsprofilen är en webbsida där fondbolag kan ansluta sig och redovisa sitt ESG-arbete inom kapitalförvaltning. Syftet är att på ett enkelt och överskådligt sätt ge information om hur fonder tillämpar hållbarhetskriterier i sin förvaltning. Profilen ska även underlätta för sparare att jämföra fonder med hållbarhetskriterier med varandra. Hittills har cirka 25 fondbolag, med över 500 fonder, anslutit sig.

Det andra initiativet innebär att regeringen har gett Finansinspektionen i uppdrag att undersöka hur miljö- och klimatförändringar kan påverka den finansiella stabiliteten på lång sikt, samt vilka åtgärder som kan behöva vidtas för att motverka negativa effekter på det finansiella systemet.⁹⁵ Däri ingår även att analysera hur den finansiella stabiliteten kan påverkas på lång sikt av de åtgärder som behöver vidtas för att hålla den globala genomsnittliga temperaturförändringen under 2 grader Celsius. Uppdraget ska rapporteras senast den 29 februari 2016.

Med det tredje initiativet vill regeringen underlätta kanaliseringen av privat kapital till klimatfinansiering. Som ett led i detta avser regeringen undersöka utvidgade möjligheter att ge ut gröna obligationer⁹⁶ för finansiering av olika projekt som bidrar till klimatomställning. Det är ännu oklart i vilken form arbetet kommer att bedrivas eller vad som kan komma ut av det. Förslagen kan dock vara intressanta för de försäkringsföretag som investerar eller avser att investera i gröna obligationer.

⁹⁵ Regleringsbrev för budgetår 2015 avseende Finansinspektionen. Ändringsbeslut 2015-06-04 (Fi2015/3195).

⁹⁶ En grön obligation är en obligation där kapital viks åt olika slags miljöprojekt. En grön obligation är dock ingen skyddad titel, även om det finns en branschstandard från banksidan. Dessutom finns tredjepartsorganisationer som certifierar enligt vissa standarder som ställer krav på processen att välja investeringsprojekt. Det finns dock ingen ytterligare kontroll eller tillsyn över låntagaren, utan ansvaret för att undersöka om låntagaren lever upp till standarden åligger investeraren.

Utöver dessa initiativ presenterar regeringen ytterligare två initiativ som rör bankernas kreditgivning och AP-fondernas hållbarhetsarbete. Även om dessa initiativ inte rör försäkringsföretagen så är uppdraget om bankernas kreditgivning ändå värt att uppmärksamma eftersom det visar på ett slags paradigmskifte för vad regeringen vill uppnå med finansmarknadsregleringen. Regeringen har nämligen gett Finansinspektionen i uppdrag att redovisa bankernas riktlinjer för kreditgivning till företag utifrån ett miljö- och hållbarhetsperspektiv.⁹⁷ Finansinspektionen ska också vid behov ge förslag till åtgärder som kan inkluderas i bankernas styrning av kreditgivningsprocessen i syfte att främja ett hållbarhetsperspektiv inom företag som i dagsläget varken har eller uppnår exempelvis sitt koldioxidreduceringsmål eller energieffektiviseringsmål.

Detta är intressant eftersom det visar att regeringen med sitt nya mål för finansmarknadsområdet är beredd att gå utanför det som normalt brukar regleras på finansmarknaden – finansiell stabilitet, konsumentskydd, högt förtroende och väl fungerande marknader. Om regeringen eller Finansinspektionen skulle introducera hållbarhetskriterier som bankerna är tvingade att beakta i sin kreditgivning skulle det innebära en långtgående inskränkning i bankernas affärsverksamhet. Regeringens uppdrag till Finansinspektionen kan dock inte tolkas på annat sätt än att regeringen vill kunna använda företag som står under Finansinspektionens tillsyn för att skapa påtryckningar på företag som inte står under sådan tillsyn. Frågan är dock om detta är rätt väg att gå med finansmarknadsregleringen. Det kan också ifrågasättas om de senare företagens miljöpåverkande verksamhet inte skulle kunna regleras mer effektivt på annat sätt än genom att gå omvägen via bankerna.

Uppdraget till Finansinspektionen väcker också frågor om huruvida regeringen kan tänkas vilja gå vidare på den vägen. I budgetpropositionen för 2016 skriver regeringen t.ex. att även verktygen på försäkringsmarknaden skulle kunna användas för att främja hållbarhet, t.ex.

⁹⁷ Regleringsbrev för budgetår 2015 avseende Finansinspektionen. Ändringsbeslut 2015-06-04 (Fi2015/3195).

genom särskilt utformade försäkringsvillkor för riskreducering, bonus på premier eller nedsättning av självrisker.⁹⁸ Det är därifrån inte långt till att tänka sig att också försäkringsföretagens verksamhet kan komma att uppmärksammas i det här sammanhanget i framtiden. Eventuellt skulle finansmarknadsministrarnas rundabordsamtal i november 2015 med temat koldioxidredovisning för finansiella aktörer såsom försäkringsföretag, banker och fristående fondbolag kunna ses som ett första steg i den riktningen.

Även på global nivå ökar viljan att integrera miljö- och klimatmässiga aspekter i reglering och tillsyn av finansmarknaderna. I april 2015 uppmanade företrädare för G20-länderna Financial Stability Board (FSB) att utreda hur den finansiella sektorn kan ta hänsyn till klimatrelaterade aspekter.⁹⁹ Det finns också initiativ från FN:s miljöprogram (UNEP) som uppmanar Baselkommittén att introducera miljömässiga risker i reglerna för tillsynsrapporteringen (pelare 2) i den så kallade Basel III-överenskommelsen.¹⁰⁰

4.2.2 Lagkrav på hållbarhetsredovisning

Även på EU-nivå har kraven på transparens och rapportering av företags hållbarhetsarbete ökat. Under hösten 2014 antogs ett direktiv med ändringar i EU:s redovisningsdirektiv beträffande vissa stora företags och koncerners rapportering av icke-finansiell information och mångfaldspolicy¹⁰¹. Ändringsdirektivet syftar till att öka öppenheten så att den ekonomiska, sociala och miljörelaterade information som företag inom alla sektorer och i samtliga medlemsstater tillhandahåller når upp till samma höga nivå.

⁹⁸ Prop. 2015/16: Utgiftsområde 2, sid. 20.

⁹⁹ <https://g20.org/wp-content/uploads/2015/04/April-G20-FMDBG-Communique-Final.pdf>

¹⁰⁰ Philip Alexander, *Environmental risk pushes onto financial stability agenda*, Global Risk Regulator, December 2015.

¹⁰¹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/95/EU om ändring av direktiv 2013/34/EU vad gäller vissa stora företags och koncerners tillhandahållande av icke-finansiell information och upplysningar om mångfaldspolicy.

För svensk del kommer direktivet att genomföras genom ändringar i bl.a. årsredovisningslagen (1995:1554).¹⁰² För försäkringsföretagen kommer ändringar även att göras i lagen (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag. Sammantaget träffar de nya kraven cirka 2 000 svenska företag. Dessa föreslås behöva upprätta en hållbarhetsrapport med icke-finansiella upplysningar. Vidare föreslås att vissa noterade bolag i sin bolagsstyrningsrapport ska upplysa om den mångfaldspolicy som tillämpas i fråga om styrelsen. Lagförslagen föreslås träda i kraft den 1 juli 2016 och tillämpas första gången för det räkenskapsår som inleds närmast efter den 31 december 2016.

4.3 Klimatutmaningarna kräver agerande

4.3.1 Ökad osäkerhet i riskbedömningarna

Vi står inför betydande klimatförändringar med fler extrema väderhändelser och negativa skadeverkningar som följd. Enligt FN:s panel för klimatförändringar, The Intergovernmental Panel of Climate Change (IPCC), kommer frekvensen av skyfall, översvämningar, torka och värmeböljor att öka. Det finns en samsyn globalt om att den negativa utvecklingen måste bromsas nu för att möjliggöra ett hållbart klimat.

Förväntningarna inför FN:s klimatomöte i Paris i december 2015 (COP21) är höga. Mer än 20 års förberedelser ska då resultera i ett globalt rättsligt bindande avtal om klimatet, i syfte att hålla den globala uppvärmningen under 2° C. Många miljö- och klimatfrågor står på agendan, däribland vikten av klimatanpassning.

Det förändrade klimatet påverkar försäkringsbranschen på olika sätt, inte minst i form av ökande skadekostnader. Exempelvis konstaterar Finansinspektionen att klimatförändringar skapar en ökad osäkerhet i bedömningen av försäkringsföretagens risker kopplade till extremväder och att risken sannolikt ökar. Mot den bakgrunden har Finansinspektionen gjort en undersökning under 2015 för att få en bättre bild av hur

¹⁰² Ds 2014:45, *Företagens rapportering om hållbarhet och mångfaldspolicy*.

försäkringsföretagen ser på och hanterar katastrofrisker med anledning av extremväder.¹⁰³ Det är i nuläget oklart om undersökningen kommer att offentliggöras.

4.3.2 Det är skillnad på omställning och anpassning

För ett hållbart klimat räcker det inte att enbart arbeta med omställning för att minska den globala uppvärmningen. Samhället behöver också bli bättre rustat, dvs. anpassat för att kunna hantera extremt väder och naturskador oavsett om en omställning sker eller inte. Arbetet med omställning bör löpa parallellt med anpassningsarbetet.

En förutsättning för att försäkringsbranschen ska kunna erbjuda ett gott försäkringsskydd för klimatrelaterade skador till alla även i framtiden är att kommuner och enskilda fastighetsägare vidtar klimatanpassningsåtgärder. Fastigheter, infrastruktur och markområden måste anpassas till de förändringar i klimatet som exempelvis stora nederbörds mängder medför och som vi redan i dag ser och inte kan förhindra. Tidsperspektivet för bedömning av klimatrelaterade risker bör förlängas och omfatta hela livslängden för det objekt som ska bedömas. Vid till exempel uppförande av en fastighet bör byggmaterial, konstruktion och placering planeras med hänsyn till dess livslängd.

Det är tydligt att frågan om anpassning är viktig. Bland annat har Riksrevisionen inlett en effektivitetsgranskning av statens styrning av arbetet med att leda bort vatten ovan och under jord vid klimatrelaterade översvämningar. Granskningen är planerad att presenteras i mars 2016.

4.3.3 Högre växel krävs för klimatanpassningsarbetet

För att arbetet med klimatanpassning ska vara framgångsrikt bör det tas fram en övergripande nationell strategi för klimatanpassningsarbetet. Det krävs ett samarbete mellan beslutsfattare, myndigheter, kommuner, organisationer, enskilda fastighetsägare, byggsektorn och försäk-

¹⁰³ Finansinspektionen, *Tillsynen av försäkringsföretagen*, 27 maj 2015.

ringsföretag. Ansvarsfördelningen behöver tydliggöras när det kommer till förebyggande arbete, finansiering och samordningsinsatser. Det är positivt att regeringen i budgetpropositionen för 2016 uttalar vikten av klimatanpassning och menar att ansvaret för arbetet behöver förtydligas. En statlig utredning om ansvarsfrågan tillsattes i november 2015 och utredningen ska lämna sitt slutbetänkande den 27 februari 2017¹⁰⁴.

Inte minst när det kommer till ansvaret för finansiering av anpassningsåtgärder är det viktigt att ansvaret tydliggörs och utformas så att det skapar incitament till klimatanpassningsåtgärder. Det behöver även tydliggöras vilken myndighet som ska ha det övergripande och samordnade ansvaret för klimatanpassning.

4.4 Välfärdens utmaningar

4.4.1 Högt förändringstryck på välfärdsområdet

Vi ser en oroande trend med ökad ohälsa i samhället. Denna utveckling gäller både män och kvinnor, alla yrkesgrupper, regioner och åldrar även om kvinnors sjukfrånvaro ökar mest. Den vanligaste orsaken är någon form av psykiatrisk diagnos.¹⁰⁵ Den ökande ohälsan sätter en hård press på socialförsäkringssystemet och regeringen föreslår i budgetpropositionen för 2016 insatser för att bland annat stärka sjukvårdens och Försäkringskassans arbete.

En förbättrad folkhälsa bidrar både till att belastningen på välfärdssystemen minskar och till att medborgare även i framtiden kan erhålla ett gott skydd vid nedsatt arbetsförmåga. Det är därför viktigt att det skadeförebyggande arbetet förbättras och att effektiva vårdplaneringsprocesser utvecklas. Det bidrar till såväl mänskliga som samhällsekonomiska vinster. Om människor inte mår bra eller till och med är sjukskrivna riskerar det att leda till försämrad produktivitet och produktion i verksamheten, vilket dämpar tillväxten.

¹⁰⁴ Direktiv 2015:115, *Ett stärkt arbete för anpassning till ett förändrat klimat*.

¹⁰⁵ www.forsakringskassan.se.

Det är en stor utmaning att klara personalförsörjning och finansiering för de kommande vård- och omsorgsbehoven inom de offentliga välfärdssystemen. De stigande kostnaderna för ohälsa spär på det höga förändringstrycket på välfärdsområdet. Försörjningsbördan för dem som arbetar ökar med en åldrande befolkning samtidigt som förväntningarna och kraven på vården ökar med den medicinteknologiska utvecklingen som innebär att allt fler sjukdomar kan botas till en högre kostnad. Samtidigt ställer allt mer medvetna patienter krav och vill vara delaktiga i vårdbeslut och val som rör dem.

Innovation och digitalisering, exempelvis E-hälsa, är viktigt för utvecklingen på välfärdsområdet och kan bidra till att vi kan möta framtidens utmaningar. Det är dock tveksamt om det räcker för att lätta på finansieringsbördan för framtidens välfärd. För att alla ska kunna få vård och omsorg av god kvalitet även i framtiden krävs sannolikt ett antal åtgärder som rör bland annat innovation, finansiering och systemens utformning.

Regeringen slår fast att i ett välfärdssamhälle ska alla invånare erbjudas god tillgång till hälso- och sjukvård samt omsorg av hög kvalitet.¹⁰⁶ Det finns dock i dag en osäkerhet kring vad individen kan förvänta sig från de offentliga välfärdssystemen och vilka behov som behöver tas om hand på annat sätt.

Försäkringsbranschen skulle kunna bidra till att framtidens välfärd klaras genom att skapa en effektiv incitamentsstruktur som verkar skadeförebyggande och motiverar till snabb återgång i arbete. Bristen på förutsägbarhet försvårar dock försäkringsbranschens möjlighet att erbjuda långsiktigt hållbara och kompletterande lösningar för vården och omsorgen.

Det måste bli tydligare vad som täcks inom ramen för det offentliga systemet och vad individen själv måste ta ansvar för. De offentliga priorite-

¹⁰⁶ Prop. 2013/14:1, *Regeringens budgetproposition för 2014*, finansplanen s. 43.

ringarna inom vården behöver bli tydligare avgränsade och fokus i den politiska diskussionen behöver övergå i att i större utsträckning handla om kvalitet, ansvarsfördelning och finansiering.

4.4.2 Välfärdstjänsterna utreds men det krävs också nytänkande och samarbete

Den av regeringen nyligen tillsatta utredningen, Nytt regelverk för offentlig finansiering av privat utförda välfärdstjänster (Välfärdsutredningen) ska analysera förutsättningarna för den offentliga finansieringen av privat utförda välfärdstjänster och föreslå hur den bör regleras.¹⁰⁷ I den allmänna debatten har fokus legat på vinstförbud i välfärden, vilket har lett till en oro och minskad investeringsvilja bland vård- och omsorgsaktörer, något som riskerar att försämra möjligheten till en hållbar välfärd, åtminstone på kort sikt.

I november 2015 beslutade regeringen om ett tilläggsdirektiv¹⁰⁸ som innebär att frågan om avskaffande av det obligatoriska vårdvalet inom primärvården dras tillbaka från utredningen. Regeringen har ända sedan den tillträdde velat ändra i lagen om valfrihetsssystem (LOV) som innebär att landstingen är skyldiga att låta privata utförare etablera vårdcentraler som blir direkta konkurrenter till den offentliga primärvården. Med tilläggsdirektivet får utredningen en mer blocköverskridande karaktär då allianspartierna är emot en ändring i LOV.

I tilläggsdirektiven ingår även att utreda vilken öppenhet och tillsyn som ska gälla för privata välfärdsföretag, vilka ekonomiska krav och krav på långsiktighet som ska ställas på privata ägare samt hur kvaliteten i verksamheten ska mätas och följas upp.

Frågan är viktig för försäkringsbranschen då privata vårdgivare är en förutsättning för att försäkringsföretag ska kunna erbjuda kompletterande försäkring på hälso- och sjukvårdsområdet. Spelplanen för alla vård-

¹⁰⁷ Direktiv 2015:22, *Ett nytt regelverk för offentlig finansiering av privat utförda välfärdstjänster*.

¹⁰⁸ Direktiv 2015:108, *Tilläggsdirektiv till Välfärdsutredningen*.

givare behöver vara förutsägbar och främja ökad kvalitet, innovation, tillgänglighet och service i välfärdstjänsterna. Det är därför viktigt att utredningen fokuserar på att uppnå god kvalitet i den svenska vården snarare än på frågan om huruvida vården utförs i offentlig eller privat regi.

4.5 Långsiktigt sparande och hållbara pensioner

4.5.1 Är pensionssystemet hållbart?

I det allmänna pensionssystemet har hela livets arbetsinkomster betydelse för den framtida pensionen. Det finns såväl för den enskilde som inom pensionssystemet en tydlig koppling mellan de avgifter som betalas in och de pensioner (förmåner) som betalas ut. Tillsammans med den s.k. automatiska balanseringen gör denna koppling systemet finansiellt hållbart.

Kopplingen mellan avgifter och utbetalda pensioner gör att en ökad förväntad livslängd leder till lägre pensionsnivåer, eftersom det intjänade pensionskapitalet ska betalas ut under fler år. Bland annat av det skälet är det inte lika klart att pensionssystemet är hållbart i meningen att det ger en tillräcklig pension.

Inom ett par år börjar den första årskullen som får hela sin pension från det nya pensionssystemet att gå i pension. De personerna fyller 65 år 2019. Pensionsmyndighetens typfallsberäkningar visar på pensionsnivåer som ligger lägre än 50 procent av slutlönen. För att få en högre pension krävs både ett långt arbetsliv och en bra tjänstepension. Det kan då ge en sammanlagd pension som motsvarar 60-65 procent av slutlönen. En fråga som kan ställas är vilken nivå den enskilde upplever vara rimlig. I en undersökning har människor uppgett att en pension som ger en rimlig och önskvärd standard ligger på knappt 80 procent av den nuvarande lönen.¹⁰⁹ Även om den nuvarande lönen är något annat än begreppet slutlön så ger det ändå en indikation på vilka förväntningar enskilda har.

¹⁰⁹ <http://docplayer.se/5554521-Valfardsbarometern-2009-en-rapport-fran-seb-trygg-liv-september-2009.html>.

För att uppnå den nivån räcker det för de flesta inte med den pension som betalas ut från det allmänna pensionssystemet. Den behöver kompletteras med annat pensionssparande i form av tjänstepension och individuellt pensionssparande eller annat eget långsiktigt sparande.

4.5.2 Luckor i tjänstepensionen

Omkring 90 procent av de anställda omfattas av kollektivavtal och har därmed rätt till tjänstepension. I privat sektor står emellertid 17 procent av de anställda utan kollektivavtal. Det motsvarar 483 000 personer.¹¹⁰ Många ungdomar har i dag tillfälliga anställningar och omfattas inte av kollektivtal. Kollektivavtal är också ovanligt i vissa branscher, exempelvis städbranschen, reklambranschen och IT-branschen. I framtiden finns det därför en risk för att många människor kommer att ha begränsad eller obefintlig tjänstepension när de går i pension.

I de gamla förmånsbestämda tjänstepensionsplanerna tjänades full pension in om man arbetade 30 år och pensionen baserades på lönen de sista fem åren. I det gamla pensionssystemet med ATP fick man också full pension efter 30 år med ATP och pensionen baserades på de 15 bästa åren. I sådana system var det möjligt att ha luckor i sitt arbetsliv utan att det påverkade pensionen.

De nya tjänstepensionsavtalen har en annan konstruktion där risken har flyttats över till den enskilde. Att ha luckor i sitt arbetsliv ger luckor i tjänstepensionen och får tydliga ekonomiska konsekvenser för den enskilde. Det finns stora likheter mellan hur tjänstepensionsavtalen har förändrats och hur det allmänna pensionssystemet har förändrats. Båda systemen har gradvis gått från förmånsbestämda till avgiftsbestämda pensioner, där alla år i arbete räknas. Inom alla stora kollektivavtal är tjänstepensionen numera avgiftsbestämd. De senaste tillskotten är AKAP-KL, som gäller för kommun- och landstingsanställda födda 1986

¹¹⁰ Anders Kjellberg (2015), *Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgrad hos arbetsgivarförbund och fackförbund*, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Research Reports 2013:1, uppdaterad 21 september 2015.

och senare, och PA 16, som kommer att gälla för statligt anställda födda 1988 och senare.

I framtiden kommer vi att se många pensionärer som får en låg sammanlagd pension till följd av luckor i arbetslivet. Det kan handla om att individen har kommit in sent på arbetsmarknaden, har arbetat deltid under småbarnsåren eller under några år har varit på en arbetsplats utan tjänstepension.

4.5.3 Privat långsiktigt sparande fortsatt viktigt

Omkring 2 miljoner svenskar har tidigare årligen gjort avdrag för privat pensionssparande och sparbeloppet har uppgått till i genomsnitt knappt 500 kronor per månad.

Från och med 2016 slopas avdragsrätten för privat pensionssparande. Utan avdragsrätt kommer det långsiktiga försäkringssparandet inte att ha samma särställning som tidigare utan det kommer att vara en sparform bland andra.

Många människor förväntas istället att spara i kapitalförsäkring, på investeringssparkonto eller i annan form medan andra inte kommer att spara alls. Svensk Försäkrings statistik visar att sparandet i privata pensionsförsäkringar har minskat kraftigt under 2015 medan sparandet i kapitalförsäkring har ökat. En skillnad mot det avdragsgilla sparandet är att det inte är givet att det valda sparandet kommer att vara långsiktigt. Samtidigt ser vi att allt fler kommer att vara skuldsatta när de går i pension. Enligt en opinionsundersökning som Novus gjorde i juni 2015 på uppdrag av Svensk Försäkring uppgav 59 procent att de vet eller tror att de kommer att ha skulder den dag de går i pension, främst i form av bostadslån.

Vad vi ser framför oss är således ett samhälle där den allmänna pensionen inte upplevs vara tillräcklig, där varje år utan arbete eller tjänste-

pension påverkar den framtida pensionen, där allt fler människor har skulder när de går i pension och där det inte finns sparformer som garanterar långsiktighet.

För att enskilda ska kunna erhålla en rimlig pension i förhållande till slutlönen är det viktigt att informera dem om vilken pension de kan förvänta sig och vad de kan göra för att höja pensionen. I den delen fyller informationsplattformen Minpension.se en viktig funktion. Mot bakgrund av de låga pensionsnivåerna är det viktigt att politiker och enskilda ser tjänstepension och individuellt sparande som viktiga komplement till den allmänna pensionen. Det är även viktigt att försäkringsbranschen ges goda förutsättningar att erbjuda produkter för långsiktigt sparande.

Svensk Försäkring

Svensk Försäkring Box 24043, 104 50 Stockholm Karlavägen 108
Tel 08-522 785 00 Fax 08-522 785 15
www.svenskforsakring.se